

**Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU**

Odeljenje za ljudska prava i zajednice

**SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE NA KOSOVU:
OCENA DESETOGODIŠNJEG PERIODA
1999 – 2009.**

Maj 2010

SADRŽAJ

GLOSAR.....	3
PREGLED IZVEŠTAJA	5
I. UVOD.....	7
Definicija ratnih zločina.....	9
Važeći zakon.....	9
II. PREGLED SUDSKOG RADA NA PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA U PERIODU OD 1999. DO 2009.....	10
Razvoj pravosudnog sistema na Kosovu od 1999	10
Branilac u predmetima ratnih zločina	11
Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju.....	12
Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu.....	13
Odlaganja	15
Odlaganja u fazi policijske istrage	15
Odlaganja u fazi istrage tužilaštva	16
Odlaganja u fazi pretresa	17
Odlaganja u fazi podnošenja žalbe	18
Nedostatak kontinuiteta sudskog osoblja	20
III. NALAZI I PITANJA	20
Pravosnažnost presuda	21
Stručnost u sudskim procesima koji se bave ratnim zločinima	23
Razvoj kapaciteta lokalnih sudija i tužilaca	24
Percepcija pristrasnosti	25
Pretnje upućene sudijama	25
Zaštita svedoka.....	26
Specijalno veće za ratne zločine	27
Upravljanje predmetima o ratnim zločinima	28
Javno informisanje u pogledu bavljenja predmetima ratnih zločina	29
Druge potrebe.....	29
IV. ZAKLJUČAK.....	29
V. PREPORUKE	30

GLOSAR

ABA/CEELI	Američka advokatska asocijacija/Pravna inicijativa za centralnu i istočnu Evropu
CDRC	Resursni centar za krivičnu odbranu
CIVPOL	Civilna Policija (UNMIK)
ECHR	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
ECtHR	Evropski sud za ljudska prava
EULEX	Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu
JZS	Jedinica za zaštitu svedoka
KDILJP	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
KFOR	Kosovske vojne snage (NATO)
KIP	Kosovski institut za pravosuđe
KPS	Kosovska policijska služba
KSREZ	Kosovski sud za ratne i etničke zločine
KZ SFRJ	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
LSMS	Sektor OEBS-a za praćenje pravnog sistema na Kosovu
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
NATO	Organizacija severno atlantskog pakta
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OP	Odeljenje pravosuđa (UNMIK)
OSA	Odeljenje sudske administracije
PKZK	Privremeni krivični zakon Kosova
PZKPK	Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova
SPGS	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija

ST	Specijalno tužilaštvo
UN	Ujedinjene nacije
UNMIK	Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu
VPS	Vanredni pravosudni sistem
ZKP SRJ	Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Jugoslavije

PREGLED IZVEŠTAJA

U svakom post-konfliktnom društvu teško je baviti se ratnim zločinima zbog same njihove prirode. Ljudi su tek izašli iz perioda obeleženog nasiljem, tokom kojeg su mnogi poginuli, izgubili članove porodica i prijatelje; neki su ostali povređeni, fizički i/ili psihički; kuće i imovina su uništeni; osnovne usluge su prekinute; nema dovoljno hrane; a mnogi su gnevni i uplašeni. Usred svega ovoga, treba izdvojiti koja su dela počinjena tokom sukoba bila „ilegalni“ a koja „legalni“ delovi oružanog sukoba.

Svrha ovog izveštaja je da razmotri i oceni kako su se pitanja ratnih zločina rešavala u sistemu krivičnog pravosuđa na Kosovu tokom poslednjih deset godina, odnosno nakon sukoba koji je trajao od maja 1998. do juna 1999.¹ Osim toga, ovde se ocenjuju potrebe koje još postoje i preporučuju se načini kako da sistem delotvornije presuđuje u predmetima ratnih zločina. Ovaj izveštaj pokriva period od juna 1999. do decembra 2009. na Kosovu. U ovom periodu nekoliko aktera je učestvovalo u sistemu krivičnog pravosuđa, koji je jedinstveno i izazovno okruženje za rešavanje ovih pitanja. Otuda, da bi se pravično ocenilo kako se ovaj sistem bavio slučajevima ratnih zločina moraju se razmotriti i uzeti u obzir mnogi njegovi aspekti. Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) bila je odgovorna za sprovođenje pravde tokom većeg dela ovog perioda.² U junu 2008, Generalni sekretar UN-a najavio je rekonfiguraciju strukture i profila međunarodnog civilnog prisustva na Kosovu.³ Tako je Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu (EULEX) trebalo da „preuzme odgovornosti u oblasti policije, pravosuđa i carine, u okviru opštih ovlašćenja Ujedinjenih nacija, pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija na čelu sa [. . .] [Specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara], i u skladu sa Rezolucijom 1244 (1999).“⁴ Tokom ovog perioda lokalnim pravosudnim institucijama postepeno su prenošene različite odgovornosti, ali ne i odgovornost za pitanja ratnih zločina.

¹ OEBS-ova prethodna analiza ratnih zločina razmatrala je slučajeve koji uključuju dela koja su se navodno ili dokazano dogodila u ovom istom periodu. Krivično gonjenje ovih krivičnih dela počelo je 5. novembra 1999, kada je podignuta prva optužnica. Videti stranu 9, izveštaj OEBS-a *Suđenja za ratne zločine na Kosovu: Pregled (2002)*. Preuzeto 23. aprila 2010. sa http://vvv.osce.org/documents/mik/2002/09/857_en.pdf.

² Rezolucija 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, S/RES/1244, od 10. juna 1999, stav 10. „[ovlašćuje] Generalnog sekretara da, uz pomoć relevantnih međunarodnih organizacija, uspostavi međunarodno civilno prisustvo na Kosovu s ciljem obezbeđivanja privremene uprave na Kosovu [. . .].“ Preuzeto 23. aprila 2010. sa <http://vvv.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm> Rezolucija 1244 Saveta bezbednosti (1999).

³ Videti *Izveštaj Generalnog sekretara o Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu*, S/2008/354, 12. jun 2008, stav 14-16. Preuzeto 23. aprila 2010. sa <http://vvv.un.org/Docs/sc/sgrep08.htm> iz Izveštaja od 12. juna 2008.

⁴ Videti *Izveštaj Generalnog sekretara o Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu*, S/2008/692, 24. novembar 2008, stav 23. Preuzeto 23. aprila 2010. sa <http://vvv.un.org/Docs/sc/sgrep08.htm>, iz izveštaja od 24. novembra 2008. Generalni sekretar dalje navodi, u stavu 24 ovog izveštaja, da je: „Na osnovu operativnih dogovora o pristupu i obelodanjivanju materijala koji se odnosi na određene krivične istrage i srodne sudske postupke, UNMIK-ovo Odeljenje pravde utvrdilo smernice da olakša pristup tužilaca EULEX-a spisima predmeta koje obrađuju međunarodni i specijalni tužioci. Pristup policijskom materijalu o određenim krivičnim istragama omogućen je policijskoj komponenti EULEX-a na osnovu sličnog sporazuma postignutog u septembru.“

Nekim osobama je već suđeno, a nekima se još uvek sudi, u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), za dela koja su, barem delimično, nastala iz oružanih sukoba na Kosovu. UNMIK je identifikovao oko 1.187 dela navodnih ratnih zločina proisteklih iz sukoba, koje je predao EULEKS-u, a još 50 predmeta je predato za podizanje optužnice.⁵ Treba napomenuti da je Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju na Kosovu (OEBS) imala velikih problema da dobije pouzdane statističke podatke o predmetima ratnih zločina u ovom desetogodišnjem periodu, zbog toga što su u ovoj oblasti angažovani različiti organi i institucije ali i zbog činjenice da ne postoji relevantna centralizovana baza podataka.

Nalazi i zabrinjavajuća pitanja iz ovog izveštaja mogu se rezimirati na sledeći način: bilo je sistemskih propusta da se donesu presude za predmete ratnih zločina. Od samog početka davanje prioriteta slučajevima ratnih zločina često je bilo u žiži javnih razgovora, ali su oni bili prioritet samo na papiru. Nikada nije dodeljeno dovoljno sredstava za ostvarivanje tog cilja, niti su donete odluke da ratni zločini imaju prednost nad drugim prioritetima. Iako je istina da je od 1999. do sada na Kosovu bilo mnogo gorućih pitanja, činjenice govore da rešavanje ratnih zločina nikada nije bilo glavno među njima.

Što su ratni zločini stariji, to ih je teže suditi. Vremenom je sve teže pristupiti žrtvama, svedocima i dokazima ili su oni sve manje raspoloživi. Slično tome, što više predmet odmiče, sve manje je verovatno da će istražitelji i tužioci, koji su u početku radili na slučaju, biti na Kosovu da pomognu u postupku.

U drugim slučajevima, optuženi su pobjegli od pravosuđa iz zemlje i malo je verovatno da će se vratiti. Ovaj problem mogao je da se spreči da se posle sukoba brže radilo na ovim slučajevima. Kako trenutno stoje stvari, zbog vremena koje je proteklo i broja preostalih predmeta, biće izuzetno teško osigurati da sve zainteresovane strane ostvare pravično i pravedno rešenje svih preostalih slučajeva. Osim toga, veliki broj predmeta ukinut je a kazne su izmenjene zato što je na tim slučajevima radilo više aktera što može dovesti u pitanje princip pravosnažnosti presude ili *res judicata*. Nedovoljna regionalna saradnja na pronalaženju svedoka i optuženih takođe predstavlja problem.

Postoji određen broj preporuka koje bi pomogle da se završe preostali slučajevi, ako bi bile ispoštovane. Prvo, EULEKS i pravosudni sistem na Kosovu treba da daju najveći prioritet preostalim predmetima ratnih zločina. Što više vremena protekne od predmetnih događaja to će biti teže suditi ovim slučajevima. Zbog toga treba dodeliti adekvatne resurse za ovaj prioritet. Bez njih davanje prioriteta predmetima ratnih zločina biće samo mrtvo slovo na papiru. Drugo, važno pitanje kao što je zaštita svedoka zahteva adekvatnu podršku i sredstva iz budžeta Kosova i od međunarodnih donatora. Zainteresovani subjekti treba da budu spremni da prihvate preseljenje svedoka koji su u opasnosti. Lokalne sudije i tužioci treba i dalje da učestvuju u ovim predmetima. I njima je kao takvima potrebna zaštita. Treće, sudije, tužioci, branioci i istražitelji još uvek nemaju sveobuhvatnu nadležnost u ovoj specijalizovanoj pravnoj oblasti. Dakle, za pojedince koji se bave ovim predmetima treba obezbediti obuku i

⁵ Izveštaj Generalnog sekretara o Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu, S/2009/149, 17. mart 2009, stav 19. Preuzeto 23. aprila 2010 sa <http://vvv.un.org/Docs/sc/sgrep09.htm> iz izveštaja od 17. marta 2009.

izgradnju kapaciteta. Konačno, osnivanje specijalizovane komore ili odeljenja za teška krivična dela kao što su ratni zločini treba da ostane na dnevnom redu, usvajanjem nacrtu zakona o sudovima koji bi sadržao relevantne odredbe.

Predmete ratnih zločina teško je istraživati, krivično goniti, braniti i suditi. Zabrinjavajuće su i političke i bezbednosne implikacije ovih predmeta. Iako se zna da neće biti lako sprovesti te preporuke, treba da se donesu odluke da se ova pitanja konačno i potpuno istraže i sude do pravičnog zaključenja. Sve zajednice na Kosovu su pogođene i niko neće moći u potpunosti da zatvori ovo teško poglavlje u svom životu i krene dalje sve dok pravosudni sistem propisno ne reši preostale predmete ratnih zločina. Ovo je jedan od najkritičnijih testova za svaki pravosudni sistem. On je još teži zbog pravne i institucionalne složenosti na Kosovu tokom ovog perioda. Međutim, neadekvatno rešavanje ovih pitanja loše će se odraziti na pravosudni sistem na Kosovu i ozbiljno narušiti poverenje ukazano pravosudnom sistemu, a imaće negativan uticaj i na prošlost i na budućnost svih zajednica na Kosovu

I. UVOD

Kada je neko lice žrtva krivičnog dela, ono se oseća ugroženim i okreće se sistemu krivičnog pravosuđa kako bi zadovoljilo pravdu, odnosno na neki način povratilo ono što je izgubilo. Kada se zločini dešavaju masovno tokom oružanog sukoba, društvo se oseća žrtvovanim i povređenim, individualno i kolektivno, i traži se uspostavljanje ravnoteže pravde. Društvo treba da zna da izvršioци nisu prošli nekažnjeno. Ovo je neophodan korak za popravljjanje nanete štete, koji treba da se preduzme pre nego što pomirenje zaista počne.

Bavljenje ratnim zločinima jedan je od najkritičnijih testova kredibiliteta i nadležnosti pravosudnog sistema. Razlog za to delimično leži u činjenici da su ratni zločini, po samoj svojoj prirodi, kompleksni i teško ih je u potpunosti rešiti. Ovome doprinose mnogi faktori: preklapanje istraga koje obavlja više organizacija, pitanja koji je zakon važeći, zajedničke komponente međunarodnog i domaćeg prava, uzimanje u obzir domaćih normi i međunarodnih pravnih standarda, potreba za kompetentnim i nepristrasnim sudijama, zaštita i podrška žrtava i svedoka, zaštita članova sudstva, problemi u dokazivanju složenih optužnica, kao i problemi u povezivanju aktera sa onima koji imaju komandnu odgovornost. Osim toga, predmetni događaji desili su se tokom oružanog sukoba koji je prouzrokovao neopisive preokrete i traume.

Oružani sukob na Kosovu počeo je 1998. i trajao do juna 1999. Vojno-tehnički sporazum između Međunarodnih vojnih snaga (KFOR) i Vlada Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije potpisan je 9. juna 1999. Nakon toga su mnoge slučajeve navodnih ratnih zločina istraživali uglavnom međunarodni istražitelji MKSJ-a i Civilne policije UNMIK-a (CIVPOL), a odnedavno istražitelji EULEX-a.⁶ Kosovska policijska služba (KPS) uspostavljena je krajem 1999. i nije imala primarnu ulogu u istragama ratnih zločina.⁷ Koliko je OEBS upoznat, do kraja 2009. godine vodilo se suđenje protiv 37 lica optuženih za ratne zločine na Kosovu.⁸

⁶ U tom smislu, OEBS nije mogao da utvrdi tačan broj istraženih slučajeva.

⁷ Škola Kosovske policijske službe počela je sa prvom klasom u septembru 1999, a prva klasa kadeta

U kosovskom društvu vlada opšti utisak da većina lica koja su osumnjičena da su tokom konflikta počinila ratne zločine nije za to odgovarala. Osećaj da su ta lica ostala nekažnjena zabrinjavajući je iz više razloga, jedan od kojih je i kako takav osećaj utiče na poverenje stanovnika u ustanovljenje vladavine prava na Kosovu. Ako policija i pravosudne institucije ne mogu da reše najteže slučajeve, onda se dovodi u pitanje sposobnost i pouzdanost čitavog sistema.

Do avgusta 2009, EULEX je „istraživao 50 aktivnih slučajeva. Još 1.009 slučajeva bilo je neaktivno. Od toga je 158 slučajeva odbačeno iz različitih razloga, kao što je nedostatak dokaza. Oštećene strane [. .] [trebalo je da budu] blagovremeno informisane o odbacivanju tužbe. Ukupno, [. .] [trebalo je] da se istraži 851 neaktivan slučaj.“⁹ Od 9. decembra 2008,¹⁰ kada je EULEX počeo sa radom, do kraja 2009. vodilo se suđenje za četiri slučaja ratnih zločina.¹¹

U ovom izveštaju razmatra se i procenjuje kako je pravosudni sistem, u celini, radio na slučajevima ratnih zločina proisteklih iz konflikta na Kosovu 1998-1999. Delokrug ovog izveštaja pokriva period od ustanovljenja UNMIK-a u junu 1999. do kraja 2009. On razmatra izazove sa kojima se pravosudni sistem suočavao, napravljene greške i potrebe koje postoje u pravosudnom sektoru, te daje preporuke za poboljšanje sistema, radi ostvarivanja cilja pravičnog rešavanja preostalih predmeta ratnih zločina.

Ovaj izveštaj se ne bavi potpunom analizom svakog pojedinačnog suđenja za ratne zločine, već analizira iskustva pravosudnog sistema na Kosovu od 1999. godine, kako bi dao prikaz pravnih, strukturnih i organizacionih aspekata pravosudnog sistema u vezi sa ratnim zločinima, te uočio posebne oblasti koje treba unaprediti da bi se omogućila delotvorna obrada preostalih slučajeva ratnih zločina ili bar njihove kritične mase.

OEBS je nadgledao predmete ratnih zločina nastalih tokom sukoba od kada su sudovi počeli da ih saslušavaju, odnosno od 1999. Od tada je periodično objavljivao svoje nalaze u različitim javnim i polujavnim izveštajima.¹² Tokom poslednjih deset godina OEBS je identifikovao nekoliko problematičnih pitanja u radu na ovim slučajevima od strane sistema i istakao ih u raznim izveštajima. U ovaj izveštaj uključeni su

diplomirala je u oktobru 1999. OEBS-ovi *Osnovni podaci o razvoju obrazovanja i policiji* (mart 2005). Preuzeto 23. aprila 2010. http://vvv.osce.org/publications/mik/2005/04/14272_323_en.pdf. Kao UNMIK-ov stub za izgradnju institucija, OEBS-a je bio zadužen za uspostavljanje policijske škole u Vushtrri/Vučitrnu, mestu bivše policijske akademije, kao i za organizovanje početne obuke za buduće pripadnike nove Kosovske policijske službe. Do jula 1999, OEBS je „identifikovao lokaciju za uspostavljanje policijske akademije za obuku, a pripreme za početak obuke policijskih kadeta [. .] [bile su] u toku.“ Videti stavove 33. i 79. Izveštaja *Generalnog sekretara o Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu*, S/1999/779, 12. jul 1999. Preuzeto 23. aprila 2010. sa <http://vvv.un.org/Docs/sc/reports/1999/sgrep99.htm> iz izveštaja od 12. jula 1999.

⁸ Brojevi su dobijeni iz UNMIK-ovih i EULEX-ovih izvora. Ovo nije zvaničan ukupan broj.

⁹ *Izveštaj Generalnog sekretara o Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu*, S/2009/497, 30. Septembar 2009, Aneks I, deo 2, „Policija“. Preuzeto 23. aprila 2010. sa <http://www.un.org/Docs/sc/sgrep09.htm> iz izveštaja od 30. septembra 2009.

¹⁰ Osnovni podaci sa Konferencije za štampu pravosudne komponente EULEX-a od 3. juna 2009.

¹¹ Na osnovu informacija koje su OEBS-ovi posmatrači dobili iz javno dostupnih spisa predmeta.

¹² Videti izveštaj OEBS-a *Suđenje za ratne zločine na Kosovu: Pregled (2002)*. Preuzeto 23. Aprila 2010. sa http://www.osce.org/documents/mik/2002/09/857_en.pdf.

problemi i odgovarajuće preporuke koje su još uvek relevantne, jer OEBS smatra da se one i dalje moraju razmatrati da bi se bolje radilo na ovim kritičnim pitanjima.

Definicija ratnih zločina

Protivpravna dela koja se javljaju u toku oružanog sukoba različito su definisana u različitim nacionalnim ili međunarodnim jurisdikcijama. Međutim, takva dela u osnovi čine povredu Ženevskih konvencija, njihovih protokola, ili zakona i običaja ratovanja u smislu kršenja međunarodnog humanitarnog prava, ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida. U Krivičnom zakonu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ)¹³ takvi zločini bili su definisani u skladu sa Ženevskim konvencijama, jer je Jugoslavija bila njihov potpisnik.¹⁴ Za potrebe ovog izveštaja termin „ratni zločini“ koristi se da obuhvati bilo koje i svako kršenje međunarodnog i domaćeg pravnog okvira, koje se možda dogodilo za vreme i u vezi sa sukobom na Kosovu 1998-1999. Ovaj termin koristi se u ovom opštem smislu radi lakšeg upućivanja, a ne kao uža definicija jedne kategorije zločina u ovoj pravnoj oblasti.

Važeći zakon

Važeći zakon na Kosovu u celini je već godinama kompleksno pitanje.¹⁵ Sledi veoma kratak pregled zakona koji se odnose na ratne zločine počinjene na Kosovu 1998-1999. Tokom svoje prve godine, UNMIK je izjavio da je zakon na Kosovu koji je važio 22. marta 1989. bio polazna tačka za važeći zakon na Kosovu.¹⁶ Tu bi spadale i uredbe koje je proglasio Specijalni predstavnik Generalnog sekretara (SPGS) i podzakonski instrumenti doneti na osnovu njih. Dakle, zakon koji se odnosi na ratne zločine je kombinacija KZ SFRJ¹⁷ i Privremenog krivičnog zakona Kosova (PKZK) usvojenog 2003.¹⁸ Odrediti, u ovoj mreži zakona, važeći zakon za svaku situaciju podjednako je teško i za lokalne i za međunarodne sudije.

U ovakvom okviru izazov je da se odredi kako međunarodno pravo može da se primeni na predmete ratnih zločina koji se sude na Kosovu. Običajno međunarodno pravo dobilo je različitu težinu zahvaljujući različitim odlukama kosovskih sudova.¹⁹

¹³ KZ SFRJ, član 142..

¹⁴ Videti Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, Zakon o ratifikaciji Ženevskih protokola, *Međunarodni ugovori*, na 1083, 26. decembar 1978. Ovaj zakon uključuje Ženevske konvencije i njihove protokole u domaće pravo SFRJ.

¹⁵ Za detaljniji opis videti Izveštaj OEBS-a *Suđenja za ratne zločine na Kosovu: Pregled (2002)*, Deo III, strane 29-33. Preuzeto 26. aprila 2010. sa http://www.osce.org/documents/mik/2002/09/857_en.pdf.

¹⁶ „Ako nadležni sud ili organ ili lice koje treba da sprovede neku odredbu zakona utvrdi da predmet ili situacija nije obuhvaćena zakonima navedenim u članu 1.1. ove sadašnje Uredbe već nekim drugim zakonom na snazi na Kosovu nakon 22. marta 1989. koji nije diskriminatorski i koji je u saglasnosti sa članom 1.3. sadašnje Uredbe, sud, organ ili lice, kao izuzetak, primenjuje taj zakon.“ Uredba UNMIK-a 1999/24 o *važećem zakonu na Kosovu*. 12. decembar 1999, član 1.2. izmenjene i dopunjene Uredbe UNMIK-a 2000/59, 27. oktobar 2000.“

¹⁷ U ženevskim konvencijama nisu navedeni zločini protiv čovečnosti. Zbog toga, zločini protiv čovečnosti nisu bili uključeni u zakon SFRJ, koji je na Kosovu važio u vreme sukoba.

¹⁸ Uredba UNMIK-a 2003/25 o *Privremenom krivičnom zakonu Kosova* (PKZK), 6. jul 2003, sa naknadnim izmenama i dopunama. PKZK je važeći zakon, iako je usvojen nakon sukoba, a njegove odredbe su povoljnije za optuženog, kao na primer u pogledu mogućih kazni.

¹⁹ Za više informacija o ovom pitanju videti, javni tužilac protiv *Latif Gashi, Rrustem Mustafa, Naim Kadriu i Nazif Mehmeti*, Okružni sud u Prishtinë/Prištini, 16. juli 2003.

Specijalni međunarodni krivični sudovi koji su formirani tokom godina podarili su bogatu sudsku praksu u oblasti međunarodnog krivičnog prava.²⁰ Ovo bogato iskustvo i pravni razvoj u ovoj oblasti mogu pomoći sudovima na Kosovu da rešavaju predmete ratnih zločina. Međutim, da bi bili korisni, relevantni materijali i zapisnici iz tih sudova moraju biti u potpunosti prevedeni na lokalne jezike tako da mogu da se razumeju i prema potrebi primene.

II. PREGLED SUDSKOG RADA NA PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA U PERIODU OD 1999. DO 2009.

Razvoj pravosudnog sistema na Kosovu od 1999

Da bi se procenilo kako se radilo na predmetima ratnih zločina na Kosovu mora se uzeti u obzir razvoj samog pravosudnog sistema u protekloj deceniji. Kratak opis koji sledi utvrđuje kontekst u kojem se do danas radilo na predmetima ratnih zločina.²¹

Policija i pravosuđe bile su ključne komponente UNMIK-a kada su ih Ujedinjene nacije (UN) uspostavile 1999. Odmah nakon sukoba, nije bilo zvaničnih vlasti koje su delovale na Kosovu izvan okvira NATO-a (KFOR), tako da je veoma brzo obrazovana civilna policija UNMIK-a (UNMIK CIVPOL) kako bi zadovoljila potrebe za radom civilne policije. U sastavu CIVPOL-a bile su različite zemlje članice UN-a. KPS je počeo sa radom 1999.²² Međutim, policijski službenici KPS-a nisu bili uključeni u istragu predmeta ratnih zločina. Vanredni sudski sistem (EJS) počeo je sa radom krajem 1999. i nastavio je svoj rad tokom 2000. god. U sastavu EJS bili su lokalni sudije i tužioci, od kojih je većina radila u starom jugoslovenskom sistemu. Većina njih nije radila od kraja 80-ih kao rezultat događaja koji su postali očigledni tokom Miloševićevog režima.

Što se tiče predmeta ratnih zločina, bilo je zabrinutosti oko etničke pristrasnosti lokalnih sudija i tužilaca u fazi rada Vanrednog sudskog sistema.²³ Osim toga, SPGS je zbog javnih nereda i nasilja u Mitrovicē/Mitrovici u februaru 2000. usvojio Uredbu UNMIK-a br. 2000/6, koja propisuje imenovanje međunarodnog sudije i međunarodnog tužioca u Mitrovicē/Mitrovici.²⁴ SPGS je 29. maja 2000. god. nakon pritisaka pritvorenika koji su štrajkovali glađu u Mitrovicē/Mitrovici, a od kojih su većina bili kosovski Srbi koji su bili pod istragom ili su čekali suđenje za ratne zločine, doneo Uredbu UNMIK-a br. 2000/34 koja proširuje ovlašćenja za imenovanje međunarodnih sudija i tužilaca na celoj teritoriji Kosova.²⁵ Od tada, međunarodne sudije i tužioci rade na celom Kosovu na različitim predmetima, uključujući i predmete ratnih zločina.

²⁰ Izveštaj o podržavanju procesa tranzicije: *Stechena iskustva i najbolje prakse u procesu prenosu znanja*, Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), septembar 2009.

²¹ Za više informacija videti OEBS, Sudski procesi ratnih zločina na Kosovu: *Pregled* (2002). Informacije preuzete 28. aprila 2010. sa veb stranice http://www.osce.org/documents/mik/2002/09/857_en.pdf.

²² Prva klasa diplomaca Kosovske policijske službe diplomirala je novembra 1999. godine.

²³ *Prvi pregled krivičnog pravosudnog sistema*, OEBS (1. februara 2000 – 31. jula 2000), *Predmet Momčilović: Privremeni izveštaj*.

²⁴ Uredba UNMIK-a br. 2000/6 *O postavljenju i razrešenju međunarodnih sudija i tužilaca iz službe*, 15. februar 2000.

²⁵ Uredba UNMIK-a br. 2000/34 koja menja i dopunjuje Uredbu UNMIK-a br. 2000/6 o postavljenju i razrešenju međunarodnih sudija i međunarodnih tužilaca iz službe, 29. maj 2000. god.

U međuvremenu, od 1999. godine, razmatra se uspostavljanje Kosovskog suda za ratne i etničke zločine (KSREZ), specijalnog suda na Kosovu koji bi trebalo da rešava predmete ratnih i drugih teških oblika etnički motivisanih krivičnih dela.²⁶ Glavni problem javio se oko potrebe za stručnim sudijama, tužiocima i braniocima, kao i moguće etničke pristrasnosti i potreba da se obezbedi bezbednost za lica uključena u takve predmete. Smatralo se da su se ova pitanja mogla rešiti samo preko ovog specijalnog suda. Međutim, kako su se razvijali planovi, tako je rastao i budžet. Budžetska ograničenja i očigledan uspeh²⁷ ostvaren u suđenjima za ovakve predmete u lokalnim sudovima uz pomoć međunarodnih sudija i tužilaca doprineo je da se odustane od ideje o osnivanju KSREZ-a.²⁸ Iako KSREZ nije realizovan, velike potrebe za takvim specijalnim sudom / komorom još uvek postoje. Mora se shvatiti da suđenja ovakve prirode predstavljaju veliki teret za kapacitet sudova i zahtevaju posebne logističke resurse i ekspertizu.

Branilac u predmetima ratnih zločina

Dok se razmatralo o kvalitetima KSREZ-a, postalo je očigledno da će podrška takođe biti potrebna braniocima koji zastupaju optužene za ratne zločine.²⁹ Da bi se istinski obezbedila podjednaka prava tužioca i branioca u sudskom procesu, tužilaštvo i branilac treba da budu podjednako dobro opremljeni kako bi se osigurala stručna odbrana za optuženog.³⁰ Odmah nakon sukoba, lokalni advokati na Kosovu nisu imali iskustva u odbrani navodnih ratnih zločina. Međunarodnim advokatima nije bilo

²⁶ U septembru 1999. godine, Tehnička savetodavna komisija za sudstvo i tužilaštvo (TAC) uspostavljena je kako bi savetovala SPGS-a o strukturi i upravljanju sudstvom i tužilaštvom na Kosovu. Vidi, Uredbu UNMIK-a br. 1999/6 *O preporukama za strukturu i upravljanje sudstvom i tužilaštvom*, koja je proglašena 7. septembra 1999. U skladu sa ovom Uredbom, u sastavu TAC-a bilo je „desetoro lokalnih i petoro međunarodnih članova, koji su bili izabrani zbog svog integriteta, stručnih veština i iskustva.” Vidi Odeljak 2, *Id.* U svom konačnom izveštaju od 13. decembra 1999. god, TAC je preporučio između ostalih stvari uspostavljanje vanrednog domaćeg tribunala nadležnog za ratne zločine i ostale teške povrede međunarodnog humanitarnog prava i teških etnički motivisanih zločina. Vidi, Izveštaj OEBS-a na Kosovu: *Pregled sistema krivičnog pravosuđa, od 1. februara 2000 – 31. jula 2000*, strane 75-76 za dalji istorijat same ideje KWECC.

²⁷ Uspeh u pogledu suđenja ratnih zločina trebalo bi da se ogleda u njihovom suđenju pred lokalnim sudom bez ozbiljnog narušavanja bezbednosti.

²⁸ OEBS je prethodno izvestio da je „uspostavljanje KWECC u velikoj meri odlagano, između ostalog, zbog problema u pronalaženju odgovarajućih prostorija i sve većeg budžeta. [...] Odeljenje pravosuđa je 11. septembra 2000. objavilo da se neće nastaviti sa projektom KWECC i da će nastojanja biti usmerena ka tome da domaći sudovi dobiju međunarodne sudije i međunarodne tužioce.” Vidi izveštaj OEBS-a, *Kosovo: Pregled sistema krivičnog pravosuđa u periodu od 1. februara 2000. do 31. jula 2000*, str. 76.

²⁹ Razgovaralo se o dva različita modela, o jednom u kome bi kancelarija javnog pravobranitelja bila pripojena KWECC, i o drugom modelu da postoji služba ili kancelarija za podršku zastupnicima odbrane ili braniocima koje je odredio sud. Izabran je ovaj drugi model, delimično zbog činjenice da je sistem sudski dodeljenih branilaca već postojao, zbog pitanja koja se odnose na kancelariju javnog pravobranitelja i konačno zbog ne realizacije projekta KWECC.

³⁰ Član 6 (3) (c) EPLJP i član 12 (2) Privremenog zakona o krivičnom postupku Kosova, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2003/26, od 6. jula 2003, sa kasnijim amandmanima (PZKPK). Vidi takođe *Neumeister protiv Austrije*, Presuda Evropskog suda za ljudska prava, 27. jun 1968, stav 22, koja navodi da je pravo na procesnu ravnopravnost “uključeno u shvatanje pravičnog suđenja (procès équitable) koji je spomenut u članu 6 (1).” Načelo procesne ravnopravnosti“ zahteva da svaka strana mora da ima razumnu mogućnost da predstavi svoj predmet u skladu sa okolnostima tako da ga ne stave u značajno nepovoljan položaj vis-à-vis suprotne strane.” *Kress protiv Francuske*, presuda Evropskog suda za ljudska prava, 7. juni 2001, stav 72.

dozvoljeno da se bave pravnom strukom na Kosovu, ukoliko nisu lokalni stanovnici i nemaju položeni pravosudni ispit.³¹

Preduzeta su dva konkretna institucionalna koraka za pružanje podrške onim braniocima koji zastupaju pojedince optužene za ratne zločine. Prvo, Advokatska komora Kosova, lokalno advokatsko udruženje dobilo je sredstva i podršku od raznih donatora kako bi poboljšalo svoju sposobnost da pruži podršku i umrežavanje za lokalne advokate. Drugo, Resursni centar za krivičnu odbranu (CDRC) osnovan je 2001. god.³² CDRC pruža neposrednu pravnu pomoć advokatima koji zastupaju lica koja su optužena za ratne zločine, uključujući i dovođenje advokata iz drugih pravosudnih nadležnosti koji nude svoju stručnost i pomoć lokalnim advokatima, a ne zastupaju direktno optuženike. Takođe pružaju programe obučavanja za advokate u oblasti prava u saradnji sa Advokatskom komorom.³³

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

MKSJ ima mandat da krivično goni lica odgovorna za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriju bivše Jugoslavije od 1991.³⁴ Glavni tužilac MKSJ-a je 29. septembra 1999. istakao ulogu i odgovornosti koje će MKSJ preduzeti u pogledu događaja na Kosovu.³⁵ Tužilac je takođe istakao da će se istražna sredstva tribunala, između ostalog, primenjivati i na druge “visoke civilne, policijske i vojne lidere svake strane u sukobu koja može biti odgovorna za zločine počinjene tokom oružanih sukoba na Kosovu.”³⁶

Do kraja 2009. u MKSJ je suđeno nekolicini lica, ili im se još uvek sudi, za dela koja su barem delimično, proistekla iz događaja na Kosovu: Miloševiću, Milutinoviću, Šainoviću, Ojdaniću, Pavkoviću, Lazareviću, Lukiću (Milutinoviću et alia), Limaju,

³¹ Vidi članove 35-36, Zakona o advokaturi i ostaloj vrsti pravne pomoći, br. 011-69/79 u Službenom listu Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova br. 79/48, 24. decembar 1979. Vidi takođe član 6, Zakona o advokaturi br. 03/L-117, Službeni list Kosova br. 49, 20. novembar 2008. To je navedeno u članu 39, stav 1.7 Zakona o advokaturi. Advokatska komora Kosova je usvojila “Uredbu o izdavanju licenci stranim advokatima” 9. septembra 2009.

³² OEBS i Udruženje pravnika Kosova [Advokatska komora Kosova] bili su osnivački članovi Resursnog centra za krivičnu odbranu - CDRC. Vidi takođe Statut Resursnog centra za krivičnu odbranu (16. mart 2001), član 1, stav 1.3.

³³ Nakon što je finansiranje iscrpljeno, CDRC je spojen sa Advokatskom komorom Kosova, koji je povremeno nudio programe obuke u oblasti ratnih zločina za branioce i povremeno u saradnji sa ostalim organizacijama. CDRC trenutno funkcioniše sa samo jednim članom osoblja. Vidi takođe OEBS/ODHIR izveštaj *Pružanje podrške tranzicionom procesu: Stečena iskustva i najbolje prakse u prenosu znanja, Konačni izveštaj*, septembar 2009, strana 86. Informacije dobijene 29. aprila 2010. sa veb stranice http://www.MKSJ.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/report_supporting_transition_en.pdf.

³⁴ Vidi preambulu i član 1 Statuta MKSJ koji je 25. maja 1993. usvojio Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija Rezolucijom 827, koja je izmenjena i dopunjena 13. maja 1998. Rezolucijom 1166 koju je usvojio Savet bezbednosti i koja je dopunjena 30. novembra 2000. Rezolucijom Saveta bezbednosti 1329.

³⁵ Vidi stav 4, izjava Karle del Ponte, glavnog tužioca Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju o istrazi i krivičnom gonjenju zločina počinjenih na Kosovu, Hag, 29. septembar 1999, na veb stranici <http://www.MKSJ.org>.

³⁶ Osim toga, tužilac je naveo da istrage mogu u zavisnosti od slučaja do slučaja da budu sprovedene u odnosu na druge pojedince koji su mogli da izvrše “posebno teška krivična dela [uključujući seksualno nasilje] tokom trajanja oružanog sukoba.” Vidi *id.*

Musliu, Balau (Limaju et alia); Haradinaju, Balaju, Brahimaju (Haradinaju et alia). Proces protiv Miloševića obustavljen je zbog njegove smrti koja je nastupila tokom suđenja.³⁷ U predmetu Milutinović i ostali, petorica od šestorice optuženih proglašeni su krivima u postupku, a samo je Milutinović oslobođen krivice.³⁸ Predmet protiv Šainovića, Ojdanića, Pavkovića, Lazarevića i Lukića trenutno je u žalbenom postupku. U slučaju Haradinaj i ostali, Brahimaj je proglašen krivim, a Haradinaj i Balaj su oslobođeni krivice.³⁹ Predmet protiv svo troje optuženih trenutno se nalazi pred žalbenim većem. U predmetu Limaj i ostali, Balaj je proglašen krivim, Limaj i Musliu su oslobođeni krivice.⁴⁰ Predmet protiv Đorđevića trenutno je u toku.⁴¹ Prema rečima Kancelarije za vezu MKSJ-a na Kosovu nema dodatnih slučajeva koji će se suditi na sudu, a koji proizlaze iz sukoba na Kosovu, jer se zatvaranje MKSJ planira u skorijoj budućnosti.⁴²

Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu

EULEX je zvanično započeo svoj operativni rad na Kosovu 9. decembra 2008. god. a aprila 2009. god. je objavio da je u potpunosti operativan. Njegova misija je da nadgleda, savetuje i podučava, i zadržao je ograničene izvršne nadležnosti u oblasti

³⁷ Vidi, Krivični sud Ujedinjenih nacija za bivšu Jugoslaviju, predmet br. IT-02-54-T, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, 14. Mart 2006, Nalog kojim se obustavlja sudski postupak. Informacija dobijena 23. aprila 2010 sa veb stranice http://www.MKSJ.org/x/cases/slobodan_milosevic/tord/en/060314.htm.

³⁸ Vidi Međunarodni sud Ujedinjenih nacija za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. god predmet br. IT-05-87-T, *Tužilac protiv Milutinovića i ostalih*, 26. februar 2009. god. stavovi u presudi 1206-1213. Informacije dobijene 23. Aprila 2010. god. sa veb stranice <http://www.MKSJ.org/x/cases/milutinovic/tjug/en/jud090226-e3of4.pdf>.

³⁹ Vidi Međunarodni sud UN za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. predmet br. IT-04-84-T, *Tužilac protiv Haradinaja, Balaja i Brahimaja*, 3. aprila 2008. god., presuda, stavovi 502-505. Informacije dobijene 23. aprila 2010. od <http://www.MKSJ.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/080403.pdf>.

⁴⁰ Vidi Međunarodni sud Ujedinjenih nacija za gonjenje lica odgovornih za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. predmet br. IT-03-66-T, *Tužilac protiv Limaj, Balaj, i Musliu*, 30. novembar 2005 presuda, stavovi 738-743. Informacije dobijene 23. aprila 2010. od <http://www.MKSJ.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>. Za žalbu, vidi Međunarodni sud Ujedinjenih nacija za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. br. IT-03-66-A, *Tužilac protiv Limaja, Balaja, i Musliuja*, 27. septembar 2007. presuda, deo sedmi, dispozitiv. Informacije dobijene 23. aprila 2010. na veb stranici <http://www.MKSJ.org/x/cases/limaj/acjug/en/Lima-Jug-070927.pdf>.

⁴¹ Vidi Međunarodni sud Ujedinjenih nacija za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. predmet br. IT-05-87/1, *Tužilac protiv Đorđevića*. Informacije dobijene 28. aprila 2010 od <http://www.MKSJ.org/case/djordjevic/4#ind>.

⁴² Procene od leta 2009. god. predlažu da tri MKSJ suđenja treba da se završe 2010, još dva početkom 2011 godine, a konačno suđenje Karadžiću početkom 2012. godine. Većina žalbenih postupaka zakazano je da bude završena do kraja 2012. godine, sa malim brojem predmeta na kojim će se raditi prvom polovinom 2013. godine. Vidi *procenu i izveštaj sudije Patricka Robinsona, predsednika Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju koji je podnesen Savetu bezbednosti shodno stavu 6 Rezolucije Saveta bezbednosti 1534 (2004)*, koji pokriva period od 15. maja do 15. novembra 2009, S/2009/589/. Informacije su dobijene 28. aprila 2010. sa http://www.MKSJ.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/CompletionStrategy/completi on_strategy_13nov2009_en.pdf.

vladavine prava.⁴³ EULEX radi u skladu s opštim okvirom Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244, uglavnom sa pravosuđem, policijom i carinskom službom.

Deo EULEX-ovog mandata, između ostalog, je da „osigura da se predmeti ratnih zločina [...] i drugih teških krivičnih dela odgovarajuće istraže, krivično gone, sude i sankcionišu u skladu s važećim zakonom, uključujući tu, gde je to odgovarajuće, međunarodne istražitelje, tužioce i sudije koji treba zajedno sa kosovskim istražiteljima, tužiocima i sudijama, ili samostalno “da preduzmu mere i osiguraju “prema potrebi, stvaranje struktura saradnje i koordinacije između policije i tužilaštva.“⁴⁴ Postoji više od 40 međunarodnih sudija koji trenutno rade za EULEX⁴⁵, no niko od njih nije određen da isključivo radi na saslušanju predmeta ratnih zločina.⁴⁶ Sudska veća sazvana za ratne zločine po pravilu se sastoje od dvoje međunarodnih sudija i jednog lokalnog sudije.⁴⁷ Tužioci koji rade na predmetima ratnih zločina, opisanim u nastavku, ne rade sa lokalnim tužiocima.

Za EULEX trenutno rade 20 međunarodnih tužioca. Međutim, postoje samo dvoje tužilaca koji su u potpunosti određeni da rade na ratnim zločinima⁴⁸, a koji su deo specijalnog tužilaštva.⁴⁹ Osim toga, ovo dvoje tužioca opslužuje jedan pravni službenik, jedan lokalni pravni savetnik i jedan administrativni asistent. Međutim, osoblje za podršku je takođe zaduženo da radi na drugim vrstama predmeta. Sistematizacija radnih mesta Istražne jedinice za ratne zločine predviđa 35 službenika, međutim, tek treba ostvariti tu predviđenu sistematizaciju.

⁴³ Zajednička mera Evropskog saveta 2008/124/CFSP o Misiji vladavine prava Evropske unije na Kosovu, EULEX Kosovo, 4. februar 2008, član 2.

⁴⁴ *Id.* Član 3(d).

⁴⁵ Komponenta pravosuđa EULEX-a. Informacije dobijene 28. aprila 2010. sa <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=10>.

⁴⁶ U skladu sa informacijama koje su dobijene od strane posmatrača OEBS-a.

⁴⁷ Uredba UNMIK-a br. 2003/26 o *Privremenom zakonu o krivičnom postupku Kosova* i Uredba UNMIK-a br. 2000/64 o *određivanju međunarodnih sudija/ tužilaca i/ili promeni mesta pretresa*.

⁴⁸ Razgovor sa zvaničnikom EULEX-a, 29. april 2010.

⁴⁹ Specijalno tužilaštvo (ST) uspostavljeno je 2008. god. kao stalno i specijalizovano tužilaštvo koje radi unutar Tužilaštva Kosova. Vidi Zakon br. 03/L-052 o *Specijalnom tužilaštvu*, 13. mart 2008, Službeni list Kosova 27/2008. Član 5 zakona predviđa da Specijalno tužilaštvo “ [...] ima isključivu nadležnost da istražuje i goni sledeća krivična dela, takode i dela u pokušaju i različite oblike saradnje za izvršenje zločina: [...] genocida [...] ; zločina protiv čovečnosti [...] ; ratnih zločina uz grubo kršenje Ženevske konvencije [...] ; ratnih zločina uz grubo kršenje zakona i običaja ratovanja koji važe za međunarodne sukobe [...] , ratnih zločina uz grubo kršenje člana 3 Ženevske konvencije [...] , ratnih zločina uz grubo kršenje zakona i običaja ratovanja u oružanom sukobu nemeđunarodnog karaktera [...] ; napade na postrojenja koja sadrže opasne materije u oružanim sukobima nemeđunarodnog karaktera [...] ; vojne obaveze ili mobilizacije osoba starosti između petnaest i osamnaest godina za oružane sukobe [...] ; upotreba zabranjenih sredstava i načina ratovanja [...] ; organizovanje grupa u cilju izvršenja genocida, zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina [...] , ugrožavanje međunarodno zaštićenih lica [...] ; protivpravno prisvajanje, upotreba , prenos i odlaganje nuklearnog materijala [...] ; svi zločini su navedeni u članovima 141-155 KZ SRJ.” Dalje, član 5.2 zakona propisuje da specijalno tužilaštvo, „ takode ima isključivu nadležnost da istražuje i krivično goni, u skladu sa važećim zakonom koji je na snazi pre stupanja na snagu PKZZK, sledeće zločine, takode i dela u pokušaju i različite oblike saradnje za izvršenje zločina: [...] ; svi zločini su navedeni u članovima 141-155 KZ SRJ.”

Tužilaštvo EULEX-a je do kraja 2009. god. radilo na suđenju četiri predmeta ratnih zločina u kojima se sudilo osmorici optuženih. Od osmorice, sedmorica optuženih je osuđeno, a jedan je preminuo tokom trajanja sudskog postupka.⁵⁰

Odlaganja

Jedan od hroničnih problema u rešavanju predmeta ratnih zločina na Kosovu bila su odlaganja da se za ovakve predmete donese pravosnažna presuda. Povrede kako zakonskog okvira Kosova tako i međunarodnog prava o ljudskim pravima dešavaju se kada krivični postupci i suđenja traju neopravdano dugo. Osim toga, prema međunarodnom pravu o ljudskim pravima, svako uhapšeno ili pritvoreno lice "ima pravo da mu se sudi u okviru razumnog roka ili da bude oslobođeno iz pritvora do suđenja."⁵¹

Odlaganja se mogu desiti u mnogim fazama postupka, uključujući tu: fazu policijske istrage, fazu istrage tužilaštva, fazu suđenja, i fazu ulaganja žalbe. U daljem tekstu data je analiza problema i nepravilnosti koje se mogu desiti i koje su se desile u svakoj fazi.

Odlaganja u fazi policijske istrage

Za neke predmete bile su potrebne godine da se istraže i oni ili nikada nisu dospeli u tužilaštvo ili su stigli tamo tek posle više godina od kada je izvršeno navodno krivično delo. Većinu predmeta o navodnim ratnim zločinima u početku su istraživali službenici CIVPOL-a i istražitelji MKSJ. Službenici KPS u suštini nisu bili uključeni u istrage predmeta ratnih zločina u početnoj fazi posle sukoba, osim što su povremeno pomagali, kao što je ispitivanje svedoka. Iako su istražitelji iz MKSJ bili prilično dosledni, većina službenika CIVPOL-a smenjivala se svakih šest meseci do godinu dana, i to obično bez ikakve primopredaje dužnosti između prethodnika i naslednika.⁵² Ovo menjanje međunarodnih istražitelja na i izvan Kosova dovelo je do sporog završenja ili nezavršenja istražnih radnji. Mnogi novopridošli službenici nisu imali iskustva u istragama ratnih zločina, a s druge strane ti novi službenici koji su bili određeni da istražuju ove predmete nisu imali neophodnu stručnu obuku u ovoj oblasti. Osim toga, za prilagođavanje na radne uslove na Kosovu i uspostavljanje mreža bilo je potrebno puno vremena, što se umnožavalo sa svakim novim dolaskom. Menjanje međunarodnih istražitelja takođe je značilo da ovi istražitelji često nisu bili dostupni na Kosovu da svedoče na pretresima kada je to bilo potrebno.

⁵⁰ Komponenta pravosuđa EULEX-a. Informacija dobijena 23. aprila 2010. sa <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=10&i=52>.

⁵¹ Član 5(3) ECHR. Oslobođanje može biti uslovljeno davanjem garancije da će se lice pojaviti na suđenju.

⁵² Vidi *Revizija upravljanja operacijama policije Ujedinjenih nacija*, deo *Revizije efikasnosti administrativnog i finansijskog funkcionisanja Ujedinjenih nacija, Izveštaj Generalnog sekretara o aktivnostima Kancelarije za nadzor unutrašnjih službi*. A/55/812, Pedesetpeta sednica Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, tačke dnevnog reda 116 i 126, 1. mart 2001. Preuzeto 29. aprila 2010. sa http://www.un.org/Depts/oios/reports/a55_812.pdf. Stav 63 glasi da se "institucionalna memorija komponente civilne policije gubi svaki put kada se ključni članovi osoblja menjaju na kraju njihove misije, jer kritične informacije o kompleksnosti zadatka često nisu dokumentovane ili se ne predaju kada se rukovodeći kadrovi menjaju. [...] Jedinica civilne policije ne prikuplja podatke o iskustvima civilne policije niti daje sugestije za poboljšanje. Ovo dovodi do znatnog gubitka institucionalne memorije i do toga da se iskustva misije ne evidentiraju dok se dotični policajci ne vrate u njihove zemlje [...]" Stav 66 predviđa da "mandat civilnih policajaca traje od šest meseci do godinu dana, zavisno od pravila zemalja iz koje ovi policajci dolaze [...]"

Odlaganja u fazi istrage tužilaštva

OEBIS je zapazio da postoje česta odlaganja između podnošenja optužnica od strane tužilaca i potvrđivanja istih od strane sudova.⁵³ Pravni okvir na Kosovu predviđa da je sudija dužan da odmah zakaže pretres za potvrđivanje optužnice čim utvrdi da je optužnica sastavljena ispravno.⁵⁴ Međutim, u mnogim predmetima ratnih zločina optužnice su podnošene uz znatna kašnjenja od strane tužilaca. Ovo se prvenstveno dešavalo zato što su istražitelji primili spise predmeta mnogo kasnije nakon što se dati događaj desio, i mnogo puta ti spisi nisu bili kompletni, zbog čega su tužioci morali da vrše dodatne istrage. U mnogim slučajevima tužioci su morali ponovo da potvrđuju mnoge dokaze i/ili da pregledaju dodatne dokaze ako je bilo propusta. Dodatna odlaganja dešavala su se kada su spisi predmeta premeštani od lokalnih na tužioce UNMIK-a,⁵⁵ ili između međunarodnih tužilaca. Prevođenje spisa predmeta kada su predmeti premeštani od lokalnih na međunarodne aktere takođe je oduzimalo vreme, a dolazilo je i do gubljenja ili zaturanja spisa tokom prevoda kada u nekim spisima predmeta nije bilo indeksa dokumenata koji su sadržani u spisima tih predmeta. Pored toga, kada je funkcija istražnog sudije uklonjena iz sudskog sistema⁵⁶ taj posao pao je na teret tužioca. Međutim, nisu postavljeni dodatni tužioci tako da je isti broj tužilaca morao mnogo više da radi. Zbog ovih faktora za mnoge optužnice za ratne zločine bili su potrebni meseci da bi one konačno bile potvrđene. Na primer:

Krivična dela srodna ratnom zločinu izvršena su od strane kosovskog Albanca dana 12. jula 1998. Međutim, krivična prijava podneta je novembra 2006, tj. osam godina posle izvršenja navodnih krivičnih dela. Optužnica je podneta godinu dana kasnije, 14. novembra 2007. Glavni pretres počeo je 3. februara 2009. a presuda je izrečena 3. marta 2009.⁵⁷ Optuženi je proglašen krivim i kažnjen sa 17 godina zatvora. Od izvršenja tih krivičnih dela i donošenja presude prošlo je skoro jedanaest godina.

U nekim drugim slučajevima, istrage pre pretresa o potvrđivanju optužnice odlagane su zato što, uprkos tome što su osumnjičeni uvedeni u pravosudni sistem, ipak nisu preduzete adekvatne mere da se osigura njihovo prisustvo tokom postupka. Sledeći primeri ilustruju ovaj problem:

⁵³ Ovo se odnosi na predmete koji su procesuirani posle usvajanja Privremenog krivičnog zakona i Privremenog zakona o krivičnom postupku (PKZ i PZKPK) u 2003. Pre tog perioda procedura je bila drugačija, pošto je istražni sudija bio odgovoran za odobravanje ili odbacivanje optužnice.

⁵⁴ Vidi član 309(1), PZKPK. Da bi sudija zakazao pretres za potvrđivanje optužnice, optužnica je morala da bude sastavljena u skladu sa zahtevima člana 305.

⁵⁵ Uredba UNMIK-a 2000/64 o određivanju međunarodnih sudija/tužilaca i/ili o promeni mesta pretresa, koja je stupila na snagu 15. decembra 2000, garantovala je nadležnom tužiocu, optuženom, ili advokatu odbrane pravo ulaganja predstavke kod Administrativnog odeljenja za pravosuđe (ADoJ) UNMIK-a radi određivanja međunarodnih sudija i tužilaca gde je to bilo "neophodno da se osigura nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa ili propisno sprovođenje pravde." Ukoliko predstavka ne bi bila uložena, ADoJ je takođe mogao tako da postupi na sopstvenu inicijativu. Posle podnošenja predstavke, ADoJ je imao ovlašćenja da proveri predstavku i da da preporuke SPGS za konačno usvajanje ili odbijanje predstavke. Kada bi predstavka bila usvojena, obrazovalo bi se sudsko veće koje se sastojalo od jednog međunarodnog tužioca, jednog međunarodnog istražnog sudije i/ili sudskog veća od troje sudija, u kome bi bilo najmanje dvoje međunarodnih sudija.

⁵⁶ Zbog stupanja PZKPK na snagu u 2004.

⁵⁷ Javni tužilac protiv Gani Gashi.

U predmetu ratnih zločina pred Okružnim sudom u Prizrenu, kosovski Srbin je osumnjičen da je navodno izvršio zločine protiv čovečnosti⁵⁸ tokom 1998. i 1999., a uhapšen je⁵⁹ avgusta 2009. Optuženom je određen sudski pritvor i predmet je iz kancelarije javnog tužioca u Prizrenu prebačen u Specijalno javno tužilaštvo u Prishtinë/Prištini radi dalje istrage. Mera sudskog pritvora preinačena je u meru prijavljivanja u policijsku stanicu. Međutim, čim je pušten iz sudskog pritvora optuženi je pobjegao iz zemlje i trenutno se nalazi na slobodi.⁶⁰

Dana 12. marta 2008, interno raseljeni kosovski Srbin učestvovao je u organizovanu idi-i-vidi posetu⁶¹ u selo Vitomiricë/Vitomirica, opština Pejë/Peć. Istog tog dana to lice je uhapsila UNMIK-ova Jedinica za ratne zločine pod sumnjom da je izvršio ratne zločine protiv civilnog stanovništva u maju 1999. Dana 14. marta 2008. međunarodni javni tužilac preuzeo je pokretanje istraga i predložio sudski pritvor za osumnjičenog. 15. marta 2008. godine međunarodni pretpretresni sudija izrekao je kućni pritvor za optuženog, koji je trebalo da bude u kući kosovskog Srbina, žitelja sela Brestovik, u opštini Pejë/Peć.⁶² Dana 28. jula 2008, mera kućnog pritvora ukinuta je i osumnjičeni je bio obavezan da se redovno prijavljuje u policijsku stanicu. Trenutno stanje je da je optužnica podneta i da treba da se potvrdi protiv osumnjičenog. Osumnjičeni je prekršio sudsku alternativnu meru, pobjegao je iz zemlje i trenutno se nalazi na slobodi.⁶³

Odlaganja u fazi pretresa

Iako su neki predmeti ratnih zločina došli do pretresa ubrzo posle podnošenja sudu, u većini slučajeva, oni su ostali u fijokama pisarnice godinama, a da pretres nije bio zakazan. Prema zakonu, pretresni sudija dužan je da zakaže glavni pretres čim optužnica postane pravosnažna.⁶⁴ Jedan od razloga za odlaganja u ovakvim slučajevima je da se i svedoci i optuženi (koji nisu u pritvoru) redovno ne pojavljuju na pretresu. Međutim, u praksi, jedina posledica nepojavljivanja svedoka na pretresu

⁵⁸ Član 117(1)(1) i (4) PKZK. Navodno, optuženi je kao član Jugoslovenske vojske bio umešan u duge sistematske napade na civilno stanovništvo, i učestvovao u ubistvima nezaštićenog albanskog stanovništva; u deportacije i prisilna isterivanja stanovništva i spaljivanje njihovih kuća u selu Reti i Gornje Sellë/Gornje Selo, i takođe je učestvovao u spaljivanje zgrade Prizrenske lige u Prizrenu.

⁵⁹ Član 161(1) PKZK.

⁶⁰ Predmet *Javni tužilac protiv Gorana Vučkovića*.

⁶¹ Prema *Revidiranom uputstvu za održivi povratak* od jula 2006, organizovana idi-i-vidi poseta je "aktivnost za IRL i izbeglice koja treba da pomogne da raseljeni ljudi i žene posle ovakve posete slobodno donesu odluku o poželjnom trajnom rešenju, u smislu da se vrate u svoja rodna mesta ili da se integrišu u mesta gde su raseljeni i da to bude u skladu sa sveukupnim kontekstom promovisanja i stvaranja povoljnih uslova za dobrovoljni bezbedan i dostojanstven povratak. Ciljevi idi-i-vidi poseta podrazumevaju pružanje prilike raseljenim licima da dobiju informacije iz prve ruke o uslovima koji postoje u njihovim rodnim mestima i da se stvore uslovi za međuetnički dijalog koji bi se vodio između IRL, izbeglica i većinske zajednice." Vidi *id.* na stranama 32-34.

⁶² Ova mera suprotna je odredbama zakona, koje predviđaju izricanje mere kućnog pritvora samo ako pritvorenik ima stalno mesto stanovanja ili ako se nalazi u nekoj zdravstvenoj ustanovi ili mestu gde može da se leči u javnoj ustanovi, ako je to potrebno. Vidi član 278(3) PZKPK. Iako je u odluci navedeno mesto gde optuženi treba da bude smešten, to mesto ipak nije njegovo "stalno ili trenutno mesto boravka", kako to zakon propisuje, već je to mesto boravka porodica, koja nije u srodstvu sa optuženim, i koja je prihvatila da bude domaćin pritvoreniku.

⁶³ Predmet: *Javni tužilac protiv Momčila Jovanovića*.

⁶⁴ Član 319 (2) PZKPK.

je da se ponovo zakazuje pretres, uprkos tome što zakon dozvoljava izricanje nekih sankcija. Na kraju krajeva, predsedavajući sudija je odgovoran da osigura da glavni pretres bude zakazan blagovremeno. U daljem tekstu naveden je samo jedan primer nepropisnog odlaganja između finalizacije optužnice i zakazivanja prvog pretresa.

U predmetu kosovskog Albanca koji je optužen da je izvršio krivično delo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva izvršenjem, izdavanjem naredbi, pomaganjem, izvršenjem nečinjenja i učestvovanjem u zajedničkom zločinačkom poduhvatu sa namerom izvršenja ratnih zločina,⁶⁵ optužnica je postala pravosnažna 8. aprila 2005, i prva sednica bila je zakazana za 29. septembar 2005. Od vremena kada je optužnica postala pravosnažna pa do prve sednice prošlo je više od pet meseci.⁶⁶

Odlaganja u fazi podnošenja žalbe

Kada predmeti budu okončani u fazi pretresa, na njih se često ulaže žalba Vrhovnom sudu. OEBS je pratio mnoge slučajeve odlaganja u ovoj fazi žalbenog postupka. Prema članu 408 PZKPK, sud prve instance dužan je da dostavi kopiju žalbe suprotnoj strani⁶⁷, koja ima pravo da da odgovor na žalbu istom sudu u roku od osam dana od prijema. Sud prve instance dužan je da pošalje žalbu, odgovor na žalbu i sve spise predmeta sudu druge instance. Međutim, u mnogim slučajevima koji su praćeni, tužilac se nije pridržavao roka od osam dana da dostavi odgovor. Ovom kašnjenju verovatno je doprinelo to što ponekad postoji samo jedan međunarodni tužilac koji treba da da odgovor na sve žalbe u krivičnim predmetima, a ne samo na žalbe u slučajevima ratnih zločina, što je još jedan primer neuspeha da se obezbede adekvatni resursi. Pored toga, u nekoliko prilika OEBS-ovi posmatrači zapazili su da su neki podnesci, odnosno mišljenja tužilaca o žalbi,⁶⁸ bila dostavljena odbrani samo nekoliko minuta pre početka pretresa, čime odbrani nije ostavljeno dovoljno vremena da u potpunosti pripremi predmet ili da da odgovor na tačke koje je tužilac izneo u svom mišljenju o žalbi.⁶⁹

Pored toga, bilo je znatnih odlaganja i u Vrhovnom sudu kako prilikom zakazivanja tako i prilikom donošenja odluka. Kada je odluka konačna i doneta, bilo je znatnih odlaganja u izdavanju pismene presude, što je opet odlagalo proces. Vrhovni sud je

⁶⁵ Član 142 KZ SRJ, kada se čita sa čl 24, 30, 22 i 26 KZ SRJ.

⁶⁶ *Javni tužilac protiv Selim Krasniqi et alia.*

⁶⁷ Član 127 i 128 PZKPK.

⁶⁸ Predmet: *Javni tužilac protiv Momčila Trajkovića*, pretres Vrhovnog suda od 30. novembra 2000. Mišljenje tužioca od 50 strana predato je odbrani nekoliko minuta pre početka pretresa. Predmet *Javni tužilac protiv Miroslava Vučkovića*, pretres Vrhovnog suda od 31. avgusta 2001. Mišljenje tužioca na 40 strana predato je srpskom advokatu odbrane nekoliko minuta pre početka pretresa, i to samo na engleskom jeziku, neprevedeno.

⁶⁹ Član 6 (1) i 6 (3) (a) (b); Član 15 PZKPK. Pravo na adversalni pretres “znači u principu priliku da stranke [...] znaju i mogu da daju komentare na sve iznete dokaze ili navedena zapažanja [...] sa ciljem da izvrše uticaj na izricanje sudske odluke.” *Vermeulen protiv Belgije*, presuda ECtHR, 20. februar 1996, stav 33. Osim toga, “Tužioci su dužni da obelodane odbrani sve materijalne dokaze koje poseduju u korist ili protiv optuženog.” *Edwards i Lewis protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda ECtHR, 27. oktobar 2004, stav 46.

mnoge predmete ratnih zločina vratio nižim sudovima na ponovno razmatranje, tako da bi time celokupan proces počinjao iz početka.⁷⁰

Slučajevi koji su u daljem tekstu navedeni služe kao primeri odlaganja koja su često zapažena u predmetima ratnih zločina u fazi žalbenog postupka.

Dana 30. septembra 2005. pokrenuta je istraga protiv kosovskog Albanca, koji je osumnjičen da je izvršio krivično delo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva.⁷¹ Optužnica protiv optuženika podneta je 8. februara 2007. Sudsko veće međunarodnih sudija u Okružnom sudu u Pejë/Peći proglasilo je optuženika krivim dana 22. juna 2007. i osudilo ga na 15 godina zatvora. Advokat odbrane podneo je žalbu na presudu 19. i 22. avgusta 2007. Javni tužilac Kosova dao je odgovore na ove žalbe posle 17 meseci, odnosno 16. januara 2009. Vrhovni sud je 2. juna 2009. doneo odluku da vrati predmet Okružnom sudu na ponovno suđenje.⁷²

U jednom drugom predmetu ratnog zločina, kosovski Albanac bio je optužen da je 12. jula 1998. izvršio krivično delo ratnih zločina protiv civilnog stanovništva. Krivična prijava podneta je osam godina kasnije, novembra 2006, a optužnica je podignuta 14. novembra 2007. Glavni pretres počeo je 3. februara 2009, a presuda je izrečena 3. marta 2009. Optuženi je proglašen krivim i osuđen na 17 godina zatvora. Branilac optuženog podneo je žalbe Vrhovnom sudu 28. aprila 2009. i 7. maja 2009, na odluku suda prve instance (Okružni sud u Prishtinë/Prištini), u okviru zakonski predviđenih rokova. Odgovor javnog tužioca EULEX-a podnet je 2. novembra 2009, šest meseci posle podnošenja žalbe odbrane. Vrhovni sud je potvrdio presudu suda prve instance i ublažio kaznu na 15 godina zatvora.⁷³

Spomenuti slučajevi pokazuju zašto su bile potrebne godine rada da bi se prošlo kroz različite faze procesa. Ovakav zaostatak rezultira kršenjem prava okrivljenog lica na razmatranje njegovog/njenog slučaja u razumnom vremenskom periodu.⁷⁴ Pošto je optuženi, u mnogim slučajevima koji se bave ratnim zločinima, u pritvoru - takvi bi slučajevi trebali da budu procesuirani na najbrži mogući način.⁷⁵ Međutim, podaci pokazuju da to nije tako.⁷⁶ Odgovarajuće davanje prioriteta predmetima ratnih zločina je od još veće važnosti ukoliko se bavi svakodnevnim velikim brojem zaostalih predmeta. Kao slučajevi koji se bave incidentima koji su imali najveći uticaj na čitavu populaciju, slučajevi ratnih zločina bi trebali da imaju prioritet.

⁷⁰ Pravo na konačnu presudu, koje može biti dovedeno u pitanje na ovim ponovnim pretresima, razmotreno je u Poglavlju II ovog izveštaja.

⁷¹ Član 142 KZ SRJ.

⁷² *Javni tužilac protiv Idriz Gashi.*

⁷³ *Javni tužilac protiv Gani Gashi.*

⁷⁴ Član 5(3) ECHR i član 14(2) PZKPK.

⁷⁵ ECtHR je u više navrata utvrdio da je pravo na slobodu, uz pravo na život, slobodu od mučenja i zlostavljanja i slobodu kretanja „prvorazredno osnovno pravo koje štiti fizičku sigurnost pojedinca [...] i kao takve je od najveće važnosti.“ Vidi, *inter alia*, *Musuc protiv Moldova*, Presuda ECtHR, 6 novembar 2007, paragraf 37.

⁷⁶ OEBS je ranije izrazio zabrinutost da neadekvatna primena pravnog okvira Kosova i međunarodnih standarda ljudskih prava, rezultiraju čestim povredama prava optuženih na slobodu u krivičnim predmetima. Vidi, *inter alia*, izveštaj OEBS iz 2009, *Upotreba pritvora u krivičnom postupku na Kosovu: Sveobuhvatan pregled i analiza nerešenih pitanja, Deo I.*

Poslednji primer koji pokazuje koliko je slabo kretanje sudskih predmeta kroz pravosudni sistem je predmet *Javni tužilac protiv Latifa Gashija, et alia*.⁷⁷ Optužnica za ovaj slučaj je podignuta 19. novembra 2002, za zločine koji su se navodno dogodili između 1998. i 1999. Glavni pretres je počeo 20. februara 2003, presuda je izrečena 16. jula 2003, a pismena presuda je izdata tek 11. novembra 2003. Međutim, Član 356 (1) ZKP SRJ navodi da „presuda koja je objavljena mora se pismeno izraditi u roku od 8 dana po objavljivanju, a u složenim stvarima, izuzetno u roku od 15 dana“. ZKP SRJ daje predsedniku suda široka diskreciona ovlašćenja, navodeći da će: „predsednik suda preduzeti sve neophodne korake da se pismena presuda izda što pre to bude moguće.“ U ovom konkretnom slučaju, trebalo je skoro pet meseci do se presuda izradi. Nakon toga, ulagane su žalbe Vrhovnom Sudu, koji je 25. jula 2005. oborio nekoliko tačaka optužnice i zahtevao novo suđenje. Novo suđenje nije počelo do 7. jula 2009. Sudsko veće je 2. oktobra 2009. proglasilo krivim sve optužene u ovom slučaju. Na pismenu presudu se još čeka. Prema Članu 356 (1) ZKP SRJ, izuzetno produženje za 15 dana je već prekršeno. Advokat obrane je već najavio nameru da uloži žalbu, tako da će se ovaj slučaj, koji traje već sedam godina, najverovatnije nastaviti.

Nedostatak kontinuiteta sudskog osoblja

U sadašnjoj situaciji primećuje se još jedan problem, a to je odlazak međunarodnih sudija i tužilaca tokom donošenja presude. To se dešava zbog relativno kratkih ugovora i naimenovanja međunarodnih sudija i tužilaca koji rade na Kosovu. Mnogi od ovih sudija i tužilaca zadržavaju svoja mesta u pravosuđu zemalja iz kojih su došli i mogu da ostanu na Kosovu samo na unapred određeni period, ponekad ne duže od jedne ili dve godine. Međutim, suđenja ponekad traju godinama, i kao što je već pomenuto, može proteći mnogo godina do potpunog završavanja pojedinih predmeta. Kada sudije napuste jurisdikciju pre potpunog završetka suđenja, čime se menja sastav sudskog veća u odnosu na prvo suđenje, glavno suđenje mora da počne od početka, što može da podrazumeva i ponovno izvođenje dokaza.⁷⁸

III. NALAZI I PITANJA

Pregled slučajeva vezanih uz ratne zločine na Kosovu otvara nekoliko pitanja. Tokom perioda izveštavanja, pravni sistem nije pridavao prioritet ovim slučajevima. Za istragu, krivično gonjenje i sudsko procesuiranje ovih zločina nikada nisu bila namenjena adekvatna sredstva. Širom bivše Jugoslavije, kao i u ostalim konfliktnim zonama širom sveta, pokazalo se da je uvek teško istražiti i suditi slučajeve ratnih zločina. Shodno tome, moglo je da se pretpostavi da će za ovu namenu trebati da se

⁷⁷ *Javni tužilac protiv Latifa Gashia, Rrustem Mustafe, Naima Kadriua i Nazifa Mehmetija.*

⁷⁸ Vidi Član 345 (1) i 345 (3) PZKPK: „(1) Kada se promeni sastav sudskog veća, odloženi glavni pretres počinje iz početka. Ipak, posle saslušanja stranaka sudsko veće može da odluči da ne sasluša ponovo svedoke i veštace i da ne vrši novi uvidaj, već da budu pročitani iskazi svedoka i veštaka dati na ranijem glavnom pretresu, ili zapisnik sa uviđaja. [...] (3) Ako je glavni pretres bio odložen duže od tri meseca, ili ako se pretres održi pred drugim predsednikom sudskog veća, pretres mora iznova da počne, a svi dokazi moraju ponovo da budu izvedeni.”

namene odgovarajuća sredstva. Međutim, tokom cele poslednje decenije, postalo je uobičajeno da se svakodnevnim slučajevima daje prednost nad dugoročnim poslom rešavanja slučajeva ratnih zločina.

Ove slučajeve postaje sve teže rešavati kako vremenski period od događaja za koje se sudi postaje sve duži. Neki svedoci i žrtve su preminuli, neki su napustili Kosovo, a nekima su tokom vremena izbledela sećanja. Dokazi su zagubljeni ili uništeni, delomično i zbog brojnih primopredaja između različitih generacija učesnika u ovim slučajevima. Većina istražilaca, uglavnom međunarodnih, odavno se vratila u svoje zemlje i ne mogu da prisustvuju suđenjima kako bi potvrdili dokaze ili svedočili o sopstvenoj ulozi u istrazi.

Dopuštanje da prođe sve više i više vremena nakon konflikta samo nanosi štetu nastojanjima da se reše slučajevi ratnih zločina. Na Kosovu je bilo slučajeva ubistava svedoka, napuštanja Kosova, povlačenja prethodnih izjava ili jednostavno odbijanja da se uopšte i svedoči.⁷⁹

U mnogim slučajevima optuženi su napustili teritorijalnu nadležnost sudskih sudova i vrlo je verovatno da se nikada neće vratiti. Pošto na Kosovu nisu dozvoljena suđenja za ratne zločine *in absentia* odnosno u odsustvu⁸⁰, takvi slučajevi su suspendovani na neodređeni period. Da su takvi slučajevi rešavani neposredno nakon konflikta, mnogi od navedenih problema bi bili ublaženi, uključujući i prisustvo optuženih lica na suđenju. Kako stvari trenutno stoje, biće izuzetno teško da svi preostali slučajevi budu procesuirani.

Nedovoljna regionalna saradnja takođe ometa proces suđenja za ratne zločine. Moguće je da se nekim optuženicima za ratne zločine sudi pod drugom jurisdikcijom. Međutim, da bi se ovaj proces proširio, i da bi se sudilo osumnjičenima koji su pobjegli sa Kosova, tužioci i istražiocima van Kosova trebali bi da imaju pristup svedocima i dokazima na Kosovu. To bi zahtevalo službenu saradnju između zvaničnika unutar i izvan Kosova, koja trenutno ne postoji.⁸¹ Po pitanjima kao što je lociranje optuženika i svedoka za suđenje potrebna je pravosudna saradnja u celom regionu.

Pravosnažnost presuda

Još jedno pitanje koje je iskrslo tokom ove procene je pravosnažnost presuda. Prema principu *res judicata*, odnosno pravosnažne presude na koju više nije moguće uložiti žalbu, povezano je sa sudskom praksom ECtHR, „nakon što sud donese konačnu odluku, presuda ne bi trebala da se preispituje.“⁸² Neposredno nakon konflikta, veliki broj presuda donosila su sudska veća obrazovana u skladu sa Uredbama UNMIK-a.⁸³

⁷⁹ Na primer, svedočenje dato istražiocima i/ili u prethodnom sudskom postupku. Vidi diskusiju i specifične primere koje je pratio OEBS u: *Suđenja za ratne zločine na Kosovu: Pregled*. Objavljeno 23. aprila 2010. http://www.OEBS.org/documents/mik/2002/09/857_en.pdf

⁸⁰ UNMIK Uredba 2001/1 *O zabrani suđenja in Absentia za ozbiljne prekršaje međunarodnog humanitarnog prava*, proglašena 12. januara 2001.

⁸¹ Centar za humanitarno pravo je godinama pomagao u ovom procesu, obezbeđujući prevoz za svedoke sa Kosova na suđenja za ratne zločine u Beogradu.

⁸² Vidi *Brumarescu protiv Rumunije*, Presuda ECtHR, 28. oktobar 1999, paragraf 61.

⁸³ Vidi *inter alia* UNMIK Uredba 2000/6 *O naimenovanju i razrešenju međunarodnih sudija i međunarodnih tužilaca iz službe*, 15. februar 2000; UNMIK Uredba 2000/34 koja izmenjuje i

U sudskom veću je bio jedan međunarodni sudija, dok su većinu ipak činili lokalni sudije, a u sastavu sudskog veća najčešće je bilo dvoje lokalnih profesionalnih sudija, dvoje lokalnih sudija-porotnika i jednog međunarodnog sudije. Kasnije, nakon proglašenja Uredbe UNMIK-a 2001/64⁸⁴ sastav veća je promenjen, tako da su većinu sačinjavale međunarodne sudije. Vrhovni Sud Kosova je odbacio većinu prethodnih presuda i vratio ih na ponovljeno suđenje. Takozvana „Veća 64“⁸⁵ u čijem sastavu većinu čine međunarodne sudije su nakon suđenja u ponovljenom sudskom postupku u većini slučajeva donela drugačije presude. Vrhovni Sud je odbio i drugu rundu suđenja za ratne zločine i predmete vratio na još jedno ponovljeno suđenje, pred većima u kojima su u većini bile sudije EULEX-a.

Konfuzija u izboru zakona kojeg je trebalo primeniti u slučaju ratnih zločina, posebno prvih nekoliko godina nakon konflikta, bila je jedan od razloga za veliki broj ponovljenih suđenja. Ovaj negativni trend je dovodio do grešaka koje su rezultirale poništenjima od strane Vrhovnog Suda i ponovnom pokretanju sudskih postupaka. Ovaj problem je pogoršan čestim promenama međunarodnih aktera u pravosudnom sistemu, koji su dolazili iz različitih pravosudnih sistema i imali različito tumačenje zakona, koje je moglo da potpadne pod uticaj njihovih sopstvenih jurisdikcija.

U predmetu pred Okružnim sudom u Mitrovici, optuženi Srbin sa Kosova se teretio da je počinio krivično delo genocida.⁸⁶ Dana 18. januara 2001. Okružni sud u Mitrovicë/Mitrovici osudio ga je na 14 godina zatvora. Odlučujući o žalbi, Vrhovni sud Kosova vratio je predmet prvostepenom sudu na ponovljeno suđenje 31. avgusta 2001. Okružni sud u Mitrovicë/Mitrovici, koji je sastavljen samo od međunarodnih sudija, proglasio je optuženog krivim za izvršenje krivičnog dela zločina protiv civilnog stanovništva, 25. oktobra 2002, i osudio ga na 12 godina zatvora. Na ponovljenu žalbu, Vrhovni sud Kosova je ponovo vratio predmet prvostepenom sudu na ponovljeno suđenje 15. jula 2004. Okružni sud u Mitrovicë/Mitrovici je pred većem međunarodnih sudija održao ponovljeno suđenje koje je trajalo od 16. avgusta 2007. do 22. maja 2008, i ponovo ga osudio; ovoga puta na osam godina zatvora. Odlučujući po žalbi, Vrhovni sud, čije je Veće sastavljeno od EULEX-ovih sudija, oslobodilo je optuženog po svim tačkama optužnice, 7. oktobra 2009.⁸⁷

Validnost pravnog sistema je smanjena kada se presude zakonski osnovanih sudova naknadno dovode u sumnju i većinom odbacuju. Ako postoje zakonski nedostaci kod prethodnih presuda i/ili kazni, onda bi trebalo njih da na osnovu žalbe razmotre odgovarajući drugostepeni sud i da ih ili poništi i vrati na ponovljeno suđenje ili da konačnu odluku donese apelacioni sud.

Postoji još jedan problem, a to je kako da pravda bude zadovoljena u slučajevima koji su nekoliko puta išli napred-nazad kroz sistem. Karakterističan primer je slučaj Llapi,

dopunjuje UNMIK Uredbu 2000/6 *O naimenovanju i razrešenju međunarodnih sudija i međunarodnih tužilaca iz službe*, 29. maj 2000.

⁸⁴ UNMIK Uredba 2000/64 *O naimenovanju međunarodnih sudija/tužilaca i/ili promeni mesta vođenja postupka* dopunjena Uredbama br. 2001/34, 2005/50, 2006/60 i 2007/21.

⁸⁵ „Veća 64“ su tako uobičajeno nazivana zbog broja UNMIK-ove Uredbe (2001/64) koja je omogućila njihovo osnivanje.

⁸⁶ Član 141, u skladu sa članom 22 KZ SRJ

⁸⁷ *Javni tužilac protiv Miroslava Vuckovića*.

⁸⁸ koji se pomera kroz pravosudni sistem već sedam godina, od 2002. do 2009. ⁸⁹ Žrtve i svedoci u takvim slučajevima se traumatizuju svaki put kad suđenje treba da se ponovi. Pošto zakon propisuje da optuženici imaju pravo da se o njihovoj nevinosti ili krivici, u potpunosti i pravedno, odluči u razumnom vremenskom roku, ⁹⁰ mora se vrlo ozbiljno voditi računa i o pravima optuženih.

Stručnost u sudskim procesima koji se bave ratnim zločinima

Kako bi se slučajevi ratnih zločina rešavali na odgovarajući način, sudije, tužioci, advokati obrane i istražioc bi trebali da poseduju dovoljne kvalifikacije i kompetenciju da se bave tim kompleksnim predmetima. Goruća potreba za takvim kvalifikacijama i kompetencijom bi bila jedno od osnovnih opravdanja za uspostavljanje specijalizovane sudske komore, koja bi se bavila tako teškim krivičnim delima kao što su ratni zločini. Iako je razumljivo da većina pojedinaca koji rade u pravosudnom sektoru nema mnogo, ako uopšte i ima, obučenosti ni iskustva u slučajevima ratnih zločina, svakako je važno da ga imaju oni kojima su povereni ovakvi slučajevi. Bilo je očigledno, čak i pre zvaničnog prestanka konflikta, da bi se pitanjem ratnih zločina trebalo baviti na Kosovu. Relevantni akteri i organizacije na Kosovu trebali su da to bolje predvide i da budu spremni da odgovore na tu potrebu. Bilo je potrebno da se, od početka, identifikuju lica koja su se već bavila ratnim zločinima i dovedu na Kosovo da bi se bavila ovim slučajevima. Iako je akterima lokalnog pravosudnog sektora nedostajalo obuke i iskustva, to je trebalo da se uradi, kako bi se na ovom području razvila kompetentnost na lokalnom nivou. U stvari, tokom celog perioda izveštavanja nedostajalo je stručnosti u bavljenju slučajevima ratnih zločina od strane sudija, tužilaca, advokata obrane i istražilaca kojima su povereni ovi slučajevi. Čini se da je, uprkos činjenici da neke sudije i tužioci EULEX-a imaju takvo iskustvo, bavljenje ovim predmetima bilo dodeljeno drugima koji su imali malo ili nimalo iskustva sa takvim slučajevima.

Najskoriji ovakav slučaj se pojavio u slučaju Llapijevoj grupi. Sudsko veće se sastojalo od dvoje međunarodnih sudija i jednog lokalnog. Lokalni član je bio parnični sudija, koji je dodeljen veću od strane predsednika okružnog suda. On nije imao iskustva sa slučajevima ratnih zločina, što znači da nije ni bio nadležan da radi na takvom slučaju. Nakon što je objavljena presuda, ovaj se sudija u delu svog izjašnjavanja o presudi požalio da je on parnični sudija, bez iskustva u krivičnim predmetima, a kamoli u predmetima ratnih zločina, i da, nije trebalo da mu bude predmet dodeljen u rad.

Ovakve javne izjave ne stvaraju u javnosti poverenje u pravosuđe. Javnost treba da zna da su sudski zvaničnici koji se bave konkretnim predmetima, kompetentni u tom području zakona, da bi se u sistem imalo poverenja.

Ipak, bilo je pokušaja da se prevaziđe ovakav nedostatak stručnosti. Na primer, KIP je organizovao više programa obuke o ratnim zločinima i studijske posete Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju. ⁹¹ Ove programe su uglavnom

⁸⁸ *Javni tužilac protiv Latifa Gashia, Rustema Mustafe, Naima Kadriua i Nazifa Mehmetija.*

⁸⁹ Ovo je dodatak činjenici da su se događaji o kojima se govori, navodno desili 1998-1999.

⁹⁰ Član 5(3) ECHR i član 14 (2) PZKPK.

⁹¹ Prethodni kursevi KIP-a su obuhvatali, *inter alia*: diskusija za okruglim stolom sa međunarodnim sudijama na Kosovu, Zakon o krivičnom postupku SRJ, ratne zločine (7 mart 2001, u saradnji sa

pohađali lokalne sudije i tužioci. I druge organizacije su organizovale obuku o ratnim zločinima, ali najčešće samo kratkotrajne, jednodnevne seminare. Bilo bi nereavno očekivati da bilo ko savlada novo i vrlo kompleksno područje zakona na povremenom jednodnevnom usavršavanju. Međutim, ukoliko bi se organizovala serija ovakvih usavršavanja, sudija ili tužilac bi možda mogao, a možda i ne, da učestvuje na svakom od njih.

Umesto toga, potrebna je dugoročna strategija intenzivne obuke o ratnim zločinima, koja uključuje ekspertske kurseve od strane KIP-a. Sudijama i tužiocima određenim da se bave slučajevima ratnih zločina treba obezbediti potrebno vreme da završe kurseve, kako bi se u potpunosti obrazovali u ovom području. To bi bila jednokratna žrtva u cilju razvijanja dugoročne kompetencije. Alternativno, sudije i tužioci bi mogli da preduzmu dugoročne studijske/radne posete MKSJ-u, kako bi, u određenom vremenskom periodu, pažljivo pratili rad svojih kolega.⁹² Da bi se ostvarila oba ova predloga, najverovatnije bi bilo potrebno donatorsko finansiranje.⁹³

Ista potreba za obukom postoji i kod advokata obrane koji zastupaju lica okrivljena za ratne zločine. Da bi se ostvarila istinska ravnoteža snaga, advokat obrane mora biti jednako kvalifikovan da zastupa okrivljenog. Advokatska komora Kosova još uvek organizuje kratke stručne seminare. Međutim, to su najčešće jednodnevni treninzi koji se retko ili nikad nadovezuju na sledeće. Primećuje se da advokatima obrane u principu predstavlja problem da pohađaju višenedeljne programe obuke, zbog činjenice da svaki od njih ima svoju privatnu advokatsku praksu, koja zahteva svakodnevnu posvećenost. *Ad Hoc* rešenje, kao što su dugotrajni kursevi koji bi se održavali jednom nedeljno u periodu od nekoliko meseci, bi na kraju izjednačili obuku sudija i tužilaca sa obukom advokata.

Razvoj kapaciteta lokalnih sudija i tužilaca

Bitan deo sveukupne uloge međunarodne zajednice u pravosudnom sektoru je da pomogne da se izgradi održiv pravosudni sistem. Kao takvi, lokalni sudije i tužioci bi trebali da budu uključeni, zajedno sa svojim međunarodnim kolegama, u rad na svim vrstama predmeta prisutnim u sistemu. Na ovaj način, kompetencija se može razviti kroz zajednički rad. Međunarodni sudije i tužioci treba da nastave da proširuju svoje mentorske aktivnosti sa svojim lokalnim kolegama.

OEBs smatra da je preporučljivo da se nastavi sa uključivanjem lokalnih sudija u veća, čak i u predmetima ratnih zločina, kao što je bila praksa i do sada. Predmeti ratnih zločina će najverovatnije ostati u sistemu i kad međunarodni sudije napuste Kosovo. Optužbe za ratne zločine nemaju statusna ograničenja, zato se ratni zločini mogu procesuirati sada ili bilo kada u budućnosti. Posebna dodatna korist, pored slučajeva ratnih zločina je da su slična stručna znanja potrebna i kod drugih vrsta teških krivičnih dela kao što su organizovani kriminal i teška etnički motivisana

Savetom Evrope); seminar o ozbiljnim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava: iskustva Međunarodnog tribunala za zločine u bivšoj Jugoslaviji (MKSJ) i sličnim problemima na Kosovu (10-12 maj 2002.); i seminar o ratnim zločinima (7-8 jun 2005).

⁹² U idealnom slučaju to bi bio period od najmanje mesec dana, za razliku od jedne nedelje, kao što je do sada najčešće bio slučaj.

⁹³ Za druge praktične predloge o podizanju kapaciteta i prenosu znanja vidi izveštaj ODIHR: "Podrška procesu tranzicije: Stečena znanja i najbolji primeri prenosa znanja", septembar 2009.

krivična dela i da se kod njih pojavljuju slični izazovi, kao što su zastrašivanje pravosudnog osoblja i zaštita svedoka. U tom pogledu, bilo bi dobro da se pronađe način za uključivanje još više lokalnih sudija i tužilaca u proces, sa ciljem daljnje izgradnje kapaciteta u ovoj oblasti prava. Slična dinamika bi trebala da se ima u vidu i u pogledu međunarodnih i lokalnih tužioca koji zajedno rade na slučajevima ratnih zločina, kako bi se omogućio prenos znanja i sticanje iskustva.⁹⁴

Percepcija pristrasnosti

Jedan od glavnih razloga uvođenja međunarodnih sudija i tužilaca u lokalni pravosudni sistem na Kosovu bila je zabrinutost povodom pristrasnosti u okviru lokalnog pravosuđa, posebno u predmetima ratnih zločina i etnički motivisanih zločina. Nezavisnost i nepristrasnost suda od presudnog je značaja za pravično suđenje.⁹⁵ Štaviše, nezavisnost i nepristrasnost imaju kako objektivnu tako i subjektivnu komponentu. To znači da se pravda mora zadovoljiti i mora se videti da je pravda zadovoljena. "Legitimni razlog za strah od nepostojanja nepristrasnosti" sudije dovoljan je da se zahteva njegovo ili njeno izuzeće u predmetu.⁹⁶ Među nekima je postojala percepcija da bi lokalni sudije bile pristrasne u odlučivanju o predmetima ratnih zločina usled njihovog ličnog iskustva stečenog tokom konflikta. Pored bilo kakvih ličnih osećanja takođe postoji pitanje društvenog pritiska da se odbrani ono za šta su se borile njihove odnosne zajednice. Na primer, ukoliko je od sudije jedne etničke pripadnosti zatraženo da sprovede pretres u predmetu u koji je uključen okrivljeni druge etničke pripadnosti uključene u sukobu, sudija može osećati veliku pristrasnost da se okrivljeni proglasi krivim. Sa druge strane, ukoliko ovaj isti sudija razmatra predmet u kome je okrivljeni njegove/njene etničke pripadnosti, može postojati ogroman pritisak da se okrivljeni oslobodi optužbe kao neko ko je branio višu stvar. Ovo je uobičajeno za post-konfliktno okruženje u kome žive različite etničke zajednice. Okrivljeni možda neće biti u mogućnosti da dobiju pravično suđenje u ovim okolnostima. Ovo podržava ideju, da bi barem u predvidivoj budućnosti, međunarodne sudije i tužioci trebalo da ostanu na Kosovu kako bi radili na ovakvim predmetima.⁹⁷

Pretnje upućene sudijama

Još jedno pitanje jeste pitanje zaštite lokalnih sudija u predmetima ratnih zločina. OEBS je prethodno iznosio u svojim izveštajima informacije o nedostatku mera bezbednosti za lokalne aktere u pravosudnom sistemu.⁹⁸ Istaknute su brojne zabrinutosti od strane pripadnika lokalnog pravosuđa u vezi sa pretnjama nasiljem koje su upućene njima i njihovim porodicama prilikom rada u ovakvim većima. Iste se mogu manifestovati u vidu direktnog kao i indirektnog pritiska u svrhu zastrašivanja, kao što je od strane opšte javnosti ili od strane drugih zvaničnika koristeći politički pritisak. Lokalni sudije ne poseduju isti nivo lične zaštite kao što je

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Član 6(1), ECHR.

⁹⁶ *Hauschildt protiv Danske*, Presuda ECtHR-a, 24. maj 1989, stav 48. U kasnijoj jurisprudenciji, sud je izneo: "[o]no što je upitanju jeste poverenje koje sud u bilo kom demokratskom društvu mora podstaći u sklopu javnosti i pre svega, kada govorimo o krivičnim postupcima, kod okrivljenih." *Fey protiv Austrije*, presuda ECtHR-a, 24. februar 1993, stav 30.

⁹⁷ Pogledajte 6. odeljak, *Prva revizija sistema krivičnog pravosuđa na Kosovu* OEBS-a, 1. februar 2000 – 31. jul 2000.

⁹⁸ OEBS-ova Revizija sistema krivičnog pravosuđa "Zaštita svedoka u sistemu krivičnog pravosuđa", mart 2002-april 2003, strana 12.

to slučaj sa međunarodnim sudijama. Zbog toga, neki pripadnici lokalnog sudstva izneli su u poverenju da su sretni što nisu prisutni u sastavu veća za ratne zločine upravo zbog ove pretnje. Ovo je još jedan razlog da se nastavi sa praksom imenovanja međunarodnih sudija u predmetima ratnih zločina. Razumno je da se počne sa identifikovanjem neophodnih resursa kako bi se osigurala zaštita lokalnih sudija, a u nekim slučajevima čak i za njihove porodice, pošto se isti već nalaze u sastavu veća za ratne zločine.⁹⁹

UNMIK je imao “Odbor za ocenu pretnji”, koji je na pojedinačnoj osnovi ocenjivao pretnje ili potencijalne pretnje uperene protiv pripadnika pravosuđa i tužilaštva. Ukoliko bi odbor utvrdio da postoji dovoljna opasnost, lična zaštita dodeljivana je sudiji ili tužiocu. Međutim, ona je važila samo za međunarodne pripadnike pravosuđa i ostavljalo je lokalne sudije i tužioce sa jedinom mogućnošću obaveštavanja KPS-a o njihovim zabrinutostima, što uobičajeno nije dovodilo do višeg nivoa zaštite. EULEX je uspostavio sličan mehanizam u cilju utvrđivanja nivoa pretnji protiv svojih međunarodnih sudija ili tužilaca. Lokalni sudije i tužioci koji rade na predmetima ratnih zločina trebaće zaštitu.

Zaštita svedoka

Zaštita svedoka takođe predstavlja jedan od problema. Ovo pitanje podrilo je krivično gonjenje u predmetima ratnih zločina možda više nego u bilo kom pojedinačnom pitanju. O ovoj temi pisano je na široko u drugim izveštajima, kao što je zajednička ocena sprovedena od strane Ministarstva pravde SAD-a i OEBS-a, objavljena u novembru 2007. godine, tako da će ukratko biti istaknuta i ovde.¹⁰⁰ Međutim, ozbiljnost problema i veliki izazov u rešavanju istog ne može se dovoljno naglasiti. Svedoci, koji su u mnogim slučajevima od presudnog značaja za povezivanje okrivljenih sa zločinima za koje su isti optuženi, postaju nevoljniji da svedoče pred institucijama, bez obzira da li je u pitanju policija, tužioci i/ili sudije u sudovima. Društvo na Kosovu zasnovano je na strukturi šire porodice, koja čini da su svedoci još ranjiviji u smislu pretnji i zastrašivanja. Kosovo je takođe relativno malo, tako da ljudi poznaju jedni druge u celom društvu. Stoga, čak i ukoliko su svedoci voljni da svedoče uprkos pretnjama po njihovu ličnu bezbednost, oni mogu podleći pretnjama upućenim članovima njihove porodice.

MKSJ je radio kako bi se pozabavio pitanjem zaštite svedoka u njihovim predmetima koji su se odnosili na događaje u kosovskom sukobu. Međutim, čak i uz sve njihove resurse i ekspertizu oni su se suočavali sa velikim poteškoćama i u ovoj oblasti, što se može videti u komentarima u presudi Haradinaj *et alia*.¹⁰¹ Zapravo, ovo je fokus žalbe predmeta tužilaštva. Kako bi se pozabavio ovim problemima, UNMIK je uspostavio

⁹⁹ U predmetu Lapske grupe koji je prethodno pomenut, lokalni sudija u veću javno je izneo, pošto se distancirao od konačne presude, da mu je prećeno i da je zastrašivan. Ovo je možda bila njegova motivacija da se distancira od presude, što je naravno u suprotnosti sa kodeksom ponašanja sudija.

¹⁰⁰ Izveštaji OEBS-a. *Revizija sistema krivičnog pravosuđa* (mart 2002 – april 2003). Preuzet 23. aprila 2010. sa stranice http://www.osce.org/documents/mik/2003/05/859_en.pdf i *Bezbednost i zaštita svedoka na Kosovu: Ocena i preporuke* (novembar 2007). Preuzet dana 23. aprila 2010. sa stranice http://www.osce.org/documents/cio/2007/11/27752_en.pdf.

¹⁰¹ Pogledajte Međunarodni tribunal Ujedinjenih nacija za krivično gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine, Predmet br. IT-04-84-T, *Tužilac protiv Haradinaja, Balaja i Brahimaja*, 03. april 2008. stavovi 22-28. Preuzet dana 23. aprila 2010. sa veb stranice <http://www.MKSJ.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/080403.pdf>.

Jedinicu za zaštitu svedoka i žrtava tokom 2001. godine, koja je imala ograničenu efektivnost uglavnom usled velikog obima i složenosti problema. Iako su uloženi mnogi drugi naponi da se odgovori na ovo pitanje, ono i dalje preovlađuje. EULEX je nastavio da radi na zaštiti svedoka u sklopu svoje Jedinice za bezbednost svedoka.

Nacrt zakona o zaštiti svedoka nalazi se u izradi već nekoliko godina, ali još uvek nije donet. Konačna verzija trebalo bi da obuhvati mere za bavljenje gore istaknutim pitanjima. Međutim, zakon predstavlja jedini korak u ovom procesu. Primena istog utvrdiće delotvornost zaštite svedoka na Kosovu.

Dalje, premeštaj svedoka predstavlja suštinski deo celokupnog programa zaštite svedoka. Isti takođe predstavlja najteži deo za primenu. Mnoge zemlje nisu voljne da prihvate svedoke iz post-konfliktnih regiona. Svedoci sa Kosova nisu izuzetak tome. Međutim, u tako prisnom okruženju, ponekad, jedini način da se osigura sigurnost svedoka i njihovih porodica jeste da se izmeste van Kosova. Stoga, oni organi vlasti van Kosova koji su zainteresovani da vide da je pravda zadovoljena moraju biti voljni da prihvate i one koji zahtevaju premeštaj kako bi se omogućila suđenja u predmetima teških ratnih zločina.

Pružanje pomoći svedocima predstavlja još jedan dodatni aspekt na koji se mora odgovoriti na bolji način. Suđenje u predmetima ratnih zločina uzima danak od svih uključenih, posebno od žrtava i svedoka. Stoga je neophodna podrška kako bi se potpomoglo izbegavanje ponovne traumatizacije žrtava. Usluge psihologa neophodne su za žrtve, svedoke i za njihove porodice, koje prolaze kroz teške emotivne poteškoće proživljavanjem događaja iz konflikta. Ove usluge mogu biti neophodne tokom svih faza suđenja. Takođe je neophodna podrška za praktična pitanja kao što je pružanje bezbednog prevoženja na i sa svih sudskih postupaka na kojima se svedoci moraju pojaviti. Mnogi svedoci nemaju sredstva da dođu do suda u kome se održava pretres za njihov predmet, pošto možda žive negde drugde. Držanje svedoka na bezbednoj lokaciji tokom sudskog postupka takođe je značajno. U veoma velikom broju predmeta svedoci se drže u hodnicima zgrade suda čekajući po redu da svedoče, zajedno sa rođacima, prijateljima i saradnicima okrivljenog kome se sudi. Štaviše, kada sud napravi pauze na dan suđenja, okrivljeni veliki broj puta vide svedoke u zajedničkim prostorijama zgrade suda što pruža priliku za zastrašivanje.

Specijalno veće za ratne zločine

Na pitanja u vezi sa dovoljnim sudskim osobljem, nadležnostima sudskih aktera, pristrasnošću, zaštitom sudija, tužilaca, svedoka i žrtava, takođe bi se moglo odgovoriti osnivanjem specijalnog suda ili veća koje se saslušavati pitanja ratnih zločina. Ova oblast prava zahteva visoki nivo razumevanja njegove složenosti, tako da bi specijalizovana obuka i iskustvo trebalo da se zahtevaju kada govorimo o onima koji su dodeljeni da krivično gone, brane i sude u datim predmetima. Štaviše, ovi predmeti uobičajeno zahtevaju veću zaštitu sudija, tužilaca, žrtava i svedoka. Svedocima je u velikom broju navrata potrebna posebna podrška. Stvaranje specijalnog suda/veća omogućilo bi sudovima da se usredsrede isključivo na ratne zločine, vršeći na taj način preko potrebnu podelu istih po prioritetu. Za ovaj rad neophodni su adekvatni resursi, i to oni koji se ne mogu preusmeriti na druge predmete, bez obzira na to koliko se hitnim čine. U suprotnom, nijedna od gore pomenutih prednosti ne bi bila realizovana u sadašnjoj situaciji.

Predloženo je takođe da se ovakav sud/veće bavi drugim teškim krivičnim delima slične dinamike, kao što su predmeti organizovanog kriminala, u kojima bi takođe bila potrebna dodatna zaštita. Drugi su izneli svoje argumente protiv toga iznoseći da je ovakav sud/veće izlišno i izneli su svoju zabrinutost da bi ovo iscrpelo resurse redovnih sudova koji su već preopterećeni. Štaviše, neki iznose da je prošlo deset godina od završetka konflikta i da je prošlo suviše puno vremena da se omogući uspostavljanje novog suda/veća.

OEBS shvata zabrinutosti koje okružuju ovu debatu. Međutim, on takođe smatra da je uspostavljanje specijalnog suda ili veća koje bi se bavilo ozbiljnim predmetima kao što su ratni zločini neophodno. Naizmenično, specijalna komponenta za ratne zločine mogla bi biti uspostavljena u sklopu EULEX-a u sklopu njegove posebne uloge u sektoru pravosuđa. Iako EULEX trenutno ima dva međunarodna tužioca dodeljena za predmete ratnih zločina,¹⁰² problem koji se pojavio i koji je i dalje prisutan je u tome da se sudsko osoblje rutinski odvlači u cilju rada na drugim predmetima. Ovo ima efekat podiranja bilo kakvog nastojanja da se predmeti ratnih zločina postave kao prioritet. Štaviše, na pitanje dovoljne nadležnosti aktera uključenih u ove predmete može se bolje odgovoriti ukoliko se akteri usredsrede samo na ovo pitanje, a ne na jedno od velikog broja drugih. Na kraju, usmeravanje resursa na specijalizovano veće stvorilo bi pogodnost pružanja bolje i specijalizovanije zaštite sudijama, tužiocima, žrtvama i svedocima. Dok argumenat o proteklom vremenu od konflikta ističe interesantno pitanje, slučaj uspostavljanja Veća za ratne zločine pri Državnom sudu Bosne i Hercegovine januara 2005. godine takođe bi trebalo da bude razmotren. Isti je uspostavljen deset godina po završetku konflikta i potpisivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma, iz razloga što je postojalo verovanje da su i dalje postojale dovoljne osnove za njegovo postojanje.

Upravljanje predmetima o ratnim zločinima

Sam obim predmeta ratnih zločina koji su identifikovani prilično je veliki. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je 6. aprila 2010. godine predstavio izveštaj koji navodi da je „[J]edinica za istragu ratnih zločina EULEX-a završila sveobuhvatnu reviziju 888 predmeta za koje je tužilac Specijalnog tužilaštva na Kosovu izdao zahtev za istragu tokom 2009”.¹⁰³ Isto će neminovno obuhvatiti višestruke okrivljene i/ili optužnice sa po nekoliko tačaka optužbe, što će dovesti do velikog broja incidenata i osumnjičenih koji se zapravo predmet istrage. Istražitelji i tužilaštvo EULEX-a stoga će morati da završe proces popisivanja, odabira i prioritizacije predmeta ratnih zločina kako bi se primenio koherentniji pristup bavljenju predmetima ratnih zločina. Ovaj proces neophodan je za krivično gonjenje prioriternih predmeta i takođe će dovesti do bolje primopredaje ovih predmeta lokalnim akterima u budućnosti. Detaljno prikazivanje ovakvih sudskih procesa takođe je dobro za podizanje istorijske, obrazovne i javne svesti kao i svesti o pomirenju nakon što postane dostupan javnosti. Iskustvo, izvučene pouke i najbolje prakse iz MKSJ-a i drugih koji rade u regionu bile bi korisne u ovu svrhu.

¹⁰² Intervju sa zvaničnikom EULEX-a, 29. april 2010.

¹⁰³ *Izveštaj generalnog sekretara o Misiji privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu*, S/2010/169, 6. april 2010, Aneks I, Odeljak br. 2, Policija. Preuzet 25. maja 2010. sa stranice <http://www.un.org/Docs/sc/sgrep10.htm> i nakon toga izveštaj od 6. aprila 2010.

Javno informisanje u pogledu bavljenja predmetima ratnih zločina

Javno informisanje predstavlja neophodnu komponentu koja se uvek previdi prilikom rada na pitanjima ratnih zločina. Javno informisanje ne podrazumeva jednostavno izdavanje saopštenja za štampu o presudi u jednom konkretnom predmetu. Ono ide mnogo dalje, i odnosi se na afirmativne korake koji su preduzeti kako bi se javnost informisala i obrazovala o tome šta se dešava sa ratnim zločinima uopšteno, pored objavljivanja ishoda konkretnih predmeta. Ono služi kako bi se produbio proces dokučivanja onoga što se desilo tokom konflikta, kako bi se javnost upoznala sa onime što je urađeno u vezi sa tim, i samim tim suzbile percepcije da su ratni zločinci radili uz pretpostavku nekažnjivosti, što na kraju može pomoći u pomirenju između zajednica.

Nije postojala adekvatna kampanja javnog informisanja kada govorimo o tome što se desilo sa predmetima MKSJ-a u vezi sa kosovskim konfliktom. MKSJ je uspostavio svoju Kancelariju za odnose sa javnošću u Prishtinë/Prištini¹⁰⁴ februara 2001. godine koja nastavlja da funkcioniše. Tokom 2009. godine kancelarija je posetila lokalne srednje škole kako bi obrazovala učenike o ratnim zločinima. U prošlosti, učenici sa Kosova bili su u poseti MKSJ-u u Hagu.

Druge potrebe

Postoji određeni broj praktičnih resursa koji su i dalje neophodni kako bi se dalje potpomogao kosovski sektor pravosuđa. Zarad postizanja transparentnosti, konačne presude u predmetima ratnih zločina iz kosovskih sudova trebalo bi da su na raspolaganju na internetu. Ovo je takođe od pomoći svima onima koji rade na ovakvim predmetima kako bi bolje razumeli ključna pravna pitanja. Štaviše, komentari i svi relevantni materijali MKSJ-a, trebalo bi da se prevedu na sve regionalne jezike i da se postave na internetu. Međutim, sve sudije i tužioci na Kosovu nemaju pristup internetu ili računara. Ovo bi trebalo biti smatrano hitnim pitanjem. Na kraju, Vrhovnom sudu potrebna je veća sudnica kako bi mogli da rade sa većim brojem ljudi neophodnim za složenije predmete u kojima postoji nekoliko stranaka.

IV. ZAKLJUČAK

Više od deset godina po završetku konflikta, pravosudni sistem na Kosovu nastavlja da doživljava neuspeh u pogledu prioritizacije rešavanja predmeta ratnih zločina. Ovaj neuspeh u suprotnosti je sa očekivanjima javnosti i sa interesima pravde i pomirenja. Predmeti ratnih zločina, usled njihove prirode, ozbiljnosti i značaja u procesu pomirenja, nisu uzimani u razmatranje na odgovarajući način od strane pravosudnih institucija. Blagovremeno zadovoljavanje pravde u predmetima ratnih zločina od posebnog je značaja pošto smanjuje percepciju nekažnjivosti u ovim predmetima. Međunarodno pravo definiše nekažnjivost kao “neuspeh [...] da se ispune [...] obaveze istraživanja prekršaja; da se preduzmu odgovarajuće mere u vezi sa izvršiocima, posebno u oblasti pravosuđa, osiguravanjem da oni osumnjičeni koji su krivično odgovorni budu krivično gonjeni, da im se sudi i da budu kažnjeni zasluženom kaznom; da se žrtvama pruže delotvorni pravni lekovi i da se osigura da

¹⁰⁴ Pogledajte saopštenje za štampu MKSJ-a LM/P.I.S./579e, 23. mart 2001. Preuzetog 4. maja 2010. sa stranice <http://www.MKSJ.org/sid/8001>.

isti dobiju reparaciju za pretrpljene povrede; da se osigura neotuđivo pravo da saznaju istinu o krivičnim delima; i da se preduzmu drugi neophodni koraci kako bi se sprečilo ponovno javljanje datih krivičnih dela”¹⁰⁵

OEBS takođe napominje sa zabrinutošću da su za relativno mali broj predmeta ratnih zločina koji su uspeali da se probiju u sudskom sistemu, postojala neprekidna odlaganja u svakoj fazi krivičnog postupka. Jedan značajan faktor koji je doprineo ovim odlaganjima jeste da su mnogi od osumnjičenih u ovim predmetima napustili teritorijalnu nadležnost kosovskih sudova i nisu dostizni od strane kosovskih pravosudnih institucija. Mnogi slučajevi se odugovlače usled odsustva okrivljenih u krivičnom procesu.¹⁰⁶ Stoga, je potrebna uvećana regionalna sudska saradnja kako bi se adekvatno odgovorilo na ovu zabrinutost.

Još jedno pitanje koje onemogućava rešavanje predmeta ratnih zločina jeste nedostatak programa za zaštitu svedoka. Nedostatak ovog programa predstavlja glavnu prepreku za sakupljanje relevantnih dokaza. OEBS pozdravlja nastojanja institucija da odgovore na ovu situaciju u vidu nacrt zakona o zaštiti svedoka.¹⁰⁷ Međutim, OEBS bez obzira na isto podstiče institucije da unaprede poverenje javnosti u njegovu sposobnost pružanja adekvatne zaštite svedocima, posebno u predmetima ratnih zločina, kroz donošenje i primenu nacrt zakona.

Kada govorimo o uspostavljanju specijalizovanog sudskog veća koje se bavi teškim krivičnim delima kao što su ratni zločini, OEBS pozdravlja uključivanje odredbi o specijalnom odeljenju za teške zločine¹⁰⁸ u Nacrt zakona o sudovima¹⁰⁹, koji se očekuje da bude usvojen i proglašen tokom 2010. godine.

Krivično gonjenje i suđenje u predmetima ratnih zločina predstavlja značajnu funkciju pravosudnog sistema u postkonfliktnim društvima. Adekvatno davanje prioriteta predmetima ratnih zločina od strane pravosudnog sistema na Kosovu važno je zbog “[...] promovisanja mogućnosti za mir, pomirenja i demokratije”¹¹⁰, utvrđivanje odgovornosti i obezbeđivanje pravde za žrtve i javnost.

V. PREPORUKE

Imajući u vidu prethodno navedeno, OEBS pruža sledeće preporuke.

Kosovskim institucijama:

¹⁰⁵ Načelo br. 1 *Ažuriranog skupa načela za zaštitu i delovanje zarad borbe protiv nekažnjivosti* UN-a, koji je preporučen od strane predašnje Komisije UN-a za ljudska prava u njenoj Rezoluciji 2005/81. Ažurirana načela objavljena su u dokumentu UN-a E/CN.4/2005/102/Add.1.

¹⁰⁶ Uredba UNMIK-a 2001/1 *o zabrani suđenja u odsustvu za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava*, proglašena 12. januara 2001.

¹⁰⁷ Izrada zakona o zaštiti svedoka predviđena je Strategijom zakonodavstva za 2010.

¹⁰⁸ Član 14 i član 19 nacrt zakona o sudovima.

¹⁰⁹ Izrada nacrt zakona o sudovima predviđena je Strategijom zakonodavstva za 2010. Prvo čitanje nacrt zakona o sudovima od strane Skupštine Kosova održano je 15. aprila 2010.

¹¹⁰ Međunarodni centar za tranziciju pravdu, *Šta je tranziciona pravda*, decembar 2008. <http://www.ictj.org/en/tj/>.

- Kosovske sudije i tužioci trebalo bi da osiguraju da preostali predmeti ratnih zločina budu procesuirani u sudskom sistemu kao prioritetni predmeti.
- Kosovski institut za pravosuđe (KIP) trebalo bi da pruži dugoročnu, specijalizovanu obuku na temu ratnih zločina, testiranje i potvrđivanje za sudije kojima su dodeljeni predmeti ratnih zločina.
- Advokatska komora Kosova trebalo bi da sprovede obuku branilaca u predmetima ratnih zločina. Ista bi trebalo da radi sa međunarodnim organizacijama i donatorima kako bi pomogla da se osigura dugoročna posvećenost finansiranju date obuke.
- Kosovska policija trebalo bi da unapredi specijalizovani program obuke za policajce dodeljene jedinici za istragu ratnih zločina. Ista bi trebalo da ostvaruje prisnu saradnju sa Jedinicom za istragu ratnih zločina EULEX-a u očekivanju buduće primopredaje svih istraga predmeta ratnih zločina. Kosovska policija bi takođe trebalo da pruži specijalizovanu obuku policajcima o tome kako da zaštite svedoke i porodice svedoka uključene u predmete ratnih zločina.

Međunarodnoj zajednici i institucijama:

- Sudije i tužioci EULEX-a trebalo bi da osiguraju da su preostali predmeti ratnih zločina procesuirani u sklopu sudskog sistema kao prioritetni predmeti.
- Usled složenosti ovog pitanja, trebalo bi održati specijalizovanu obuku u predmetima ratnih zločina i međunarodnim sudijama kojima su dodeljeni predmeti ratnih zločina a koji ne poseduju dovoljnu ekspertizu u ovoj oblasti prava.
- Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) trebalo bi da ispuni svoju obavezu pružanja direktnog i bezbednog pristupa dokazima sakupljenim iz istrage navodnih ratnih zločina počinjenih na Kosovu EULEX-ovoj kancelariji za istragu i tužilaštvu. MKSJ bi trebalo da nastavi sa potpunim prevodom svih relevantnih materijala proizašlih iz istrage, krivičnog gonjenja i suđenja u predmetima ratnih zločina na sve relevantne službene jezike na Kosovu.
- Međunarodna donatorska zajednica i institucije podstiču se da pruže svoju pomoć u sledećim oblastima: u vezi sa KIP-om, da finansiraju obuku sudija i tužilaca u predmetima ratnih zločina; u vezi sa Advokatskom komorom, da finansiraju obuku branilaca u predmetima ratnih zločina; u vezi sa međunarodnim i relevantnim telima na Kosovu, da finansiraju sistem zaštite svedoka. Kako bi sistem zaštite svedoka bio uspešan, potrebno je da postoji spremnost i volja prihvatanja žrtava, svedoka i njihovih porodica na lokacijama van Kosova na dugoročnoj osnovi.